

**T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SONRASI
BASINDA SİVİL TOPLUM- DEMOKRASİ ALGISI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ERDOĞAN

**Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler**

TEZ DANIŞMANI : Yrd. Doç. Dr. Gökhan AK

TEMMUZ-2017

T.C.
NİŞANTAŞI ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

15 TEMMUZ DARBE GİRİŞİMİ SONRASI
BASINDA SİVİL TOPLUM- DEMOKRASİ ALGISI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet ERDOĞAN

Enstitü Anabilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler
Enstitü Bilim Dalı : Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler

"Bu tez 06/07/2017 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Oybirliği / Oyçokluğu ile kabul edilmiştir."

JÜRİ ÜYESİ	KANAATI	İMZA
Metin KAZAN KAYNAR	kabul	Metin Kaynar
Lamia MAMMADOVA	KABUL	M. Mammadova
Gökhan AK	kabul	P. Ak

BEYAN

Bu tezin yazılmasında bilimsel ahlak kurallarına uyulduğunu, başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunulduğunu, kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapılmadığını, tezin herhangi bir kısmının bu üniversite ve ya başka bir üniversitedeki başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını beyan ederim.

Mehmet ERDOĞAN

ÖNSÖZ

Bu tezin yazılması aşamasında, çalışmamı sahiplenerek titizlikle takip eden danışmanım Yrd. Doç. Dr. Gökhan Ak'a değerli katkı ve emekleri için içten teşekkürlerimi ve saygılarımı sunarım. Doç. Dr. Kazım Ozan Özer'e bütün süreç boyunca her anlamda yanımda olmuş, desteğini ve katkılarını esirgememiştir. Bu vesileyle tüm hocalarıma ve tezimin son okumasında yardımlarını esirgemeyen eşim Betül Erdoğan'a ve Endüstri Mühendisi Onur Gaga'ya teşekkürlerimi borç bilirim. Son olarak bu günlere ulaşmamda emeklerini hiçbir zaman ödeyemeyeceğim rahmetli anne ve babama, tez yazım aşamasında sabır gösteren iki çocuğuma şükranlarımı sunarım.

Mehmet ERDOĞAN

06.07.2017

İÇİNDEKİLER

KISALTMALAR	iii
ÖZET	iv
SUMMARY	v
GİRİŞ	1
BÖLÜM 1: SİVİL TOPLUM	4
1.1.Sivil Toplum	4
1.2.Osmanlıda Sivil Toplum	5
1.3.Tek Parti Döneminden 1980 Yılına Kadar Sivil Toplum	8
1.4.Günümüzde Sivil Toplum	9
BÖLÜM 2: DEMOKRASİ VE BASIN	16
2.1.Demokrasi	16
2.1.1 Demokrasi Uygulamaları	17
2.1.2. Demokrasi Türleri:	17
2.1.3. Müzakereci Demokrasi.....	23
2.2.Medya ve Demokrasi İlişkisi	29
BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE ASKERİ VESAYET VE SİYASİ KATILIM	34
3.1.Türkiye’de Askeri Vesayet	34
3.1.1. Osmanlıdan Günümüze Devlet Yapımız.....	34
3.1.2.Türk Silahlı Kuvvetlerinin Statüsündeki Değişiklikler	36
3.1.3. Darbelerle Askeri Vesayetın Tesisi	40
3.1.4. Türkiye’de Gerçekleşen Askeri Müdahaleler.....	44
3.2.Siyasi Katılım.....	47
3.2.1.Siyasal Katılım Düzeyleri	49
3.2.2. Lester W. Milbrath’a göre Siyasal Katılım Düzeyleri	49
3.2.3. Verba ve Nie Siyasal Katılım Düzeyleri	50
3.2.4. Robert Dahl’ın Siyasal Katılım Düzeyi Sınıflaması:	51
3.2.5. Samuel Barnes ve Max Kease’nin Sınıflandırması	52

BÖLÜM 4: 15 TEMMUZ SONRASI HÜRRİYET VE STAR GAZETELERİ.....	54
4.1.Hürriyet Gazetesi	54
4.2.Star Gazetesi.....	57
SONUÇ.....	63
KAYNAKÇA	66
ÖZGEÇMİŞ.....	75

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AK PARTİ	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DEİK	: Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu
DP	: Demokrat Parti
FETÖ	: Fethullahçı Terör Örgütü
GATA	: Ankara Gülhane Asker Hastanesi
MGK	: Milli Güvenlik Kurulu
NATO	: Kuzey Atlantik Paktı
YAŞ	: Yüksek Askeri Şurası
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TİM	: Türkiye İhracatçılar Meclisi
TSK	: Türk Silahlı Kuvvetleri

Nişantaşı Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Yüksek Lisans Tez Özeti**

Tezin Başlığı: 15 Temmuz Darbe Girişimi Sonrası Basında Sivil Toplum Demokrasi Algısı

Tezin Yazarı: Mehmet ERDOĞAN **Danışman:** Yrd. Doç. Dr. Gökhan AK

Kabul Tarihi: 06.07.2017

Sayfa Sayısı: v (ön kısım) + 75 (tez)

Anabilim Dalı: Siyaset Bilimi ve
Uluslararası İlişkiler

Bilim Dalı: Siyaset Bilimi ve Uluslararası
İlişkiler

15 Temmuz darbesi Türkiye’de ki demokrasi algısı açısından yeni bir dönemi işaret etmiştir. Bu tarihten sonra yayınlanan gazetelerde ki sivil toplum demokrasi algısı incelenmiştir.

Öteden beri darbeler ile sıklıkla yüzleşen Türk insanı 15 Temmuz’da darbe girişiminin başladığı ilk saatlerden itibaren sokaklara çıkmıştır. Meydanlar toplumun her kesiminden insanların katıldığı büyük kalabalıklara şahit olmuştur. Darbe Ankara’da başlayıp, sonrasında İstanbul’da köprülerin kapatılması ile devam etmiştir. Bu iki şehir dışında pek darbeci askerler sahada gözükme de, darbe girişiminin başladığı ilk saatlerin ardından tüm Türkiye’de insanlar sokaklara çıkmıştır. İnsanları sokaklara çıkaran bu büyük motivasyon bir ay boyuncada onların Demokrasi Nöbetleri ile meydanlarda kalmasını sağlamıştır.

Bu çalışmada gazetelerde ki haberler taranmıştır. İçerik analiz yöntemi uygulanmıştır. Gazeteler toplumda ki karşılık bulmaları gözününe alınarak tesbit edilmiştir. Bu çalışmalar sonucunda diğer darbe süreçleri peşinden yayınlanan gazetelerin aksine bir durum gözlemlenmiştir. Darbecilerin olumsuzlukları ve kahraman haklın demokrasiye sahip çıkışı gazetelerde yer bulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Darbe, 15 Temmuz, Sivil Toplum, Siyasi Katılım

Title of the Thesis: Perception of civil society-democracy in press after July 15 coup attempt	
Author: Mehmet ERDOĞAN	Supervisor: Assist. Prof. Gökhan AK
Date: 06.07.2017	Nu. of pages: v (pre text) + 75 (main body)
Department: Political Sciens and International Relations	Subfield: Political Sciences and International Relations
The July 15 military coup marked a new age in the perception of democracy in Turkey. I have analysed the democracy perception of the civil society in the news published after this date. The Turkish people, who have been confronted with the military coup d'état ever since, has been on the streets since the first hours of the coup attempt on July 15th. The squares have witnessed large crowds of people from all walks of life. The military coup started in Ankara and continued with the closing of the bridges in Istanbul. Other than these two cities, the putschists do not appear to be on the scene, but after the first hours of the coup attempt, people came to the streets all across Turkey. This great motivation for bringing people to the streets made it possible for them to stay in the streets with Democracy Watches for a month. In this study, the news in newspapers were scanned. Content analysis method was applied. The newspapers have been identified by taking their proportion of readers before the society. As a result of these studies, we have observed that such newspapers are unlike those which had been published after other coups. The newspapers have included the unfavourableness of the putschists and protection of the democracy by the gallant people.	
Keywords: Coup, 15 July, Non-governmental, Political Participation	

GİRİŞ

Tezin Konusu

Türkiye siyasal yaşamında Osmanlı ve Cumhuriyet dönemleri incelendiğinde, temel belirleyicilerden birinin, askeri müdahalelerin sürekli tekrarlayarak, siyaset ve demokratik toplum alanlarını kuşatma altına alması olduğu görülmektedir. Bu müdahaleler ile bir darbe kültürü toplumsal ve siyasal hafızaya kazanmış ve vesayet mekanizmaları sürekli işler ve rejime müdahale eder hale gelmiştir. Darbe girişimini planlayanlar, darbe öncesi toplumsal ve siyasi alanı parçalayarak kimlik grupları arasındaki çatışmalardan medet ummuşlardır. Ayrıca, darbe sonrası kendilerine destek verecek koalisyon bloklarını oluşturarak, darbenin başarılı olmasının ve ardından meşruiyetinin sağlanmasında bu destekçilerden yararlanmışlardır.

Modern Türk siyasal hayatında ise, sivil toplum ve demokrasi olguları, birbirini destekleyen birer süreç olarak gelişmiştir. Özellikle bu süreç, 1946 sonrası çok partili yaşama geçiş ile büyük bir ivme kazanmıştır. Ancak, askeri darbeler sonrasında gelen askeri yönetimler sivil hak ve özgürlükler ile demokrasi prensiplerini toplumun uzağında tutarak, Türkiye’de sağlıklı ve sağlam bir sivil toplum gelişimini engellemişlerdir. Bu durum ise, adeta her 10 yılda Türk siyasi tarihinde bir moda haline gelen “askeri darbe” olgusuna halkın tepkisizliğini geliştirmiş; toplumda zorunlu-kurtarıcı algısının yerleşmesini ve gizli bir kabullenışı tetiklemiştir. Ancak, 15 Temmuz darbe girişimi sırasında ve sonrasında halkın sergilediği sivil bilinç, çok farklı bir şekilde tezahür etmiştir. Diğer deyişle, 15 Temmuz darbesi sonrasında demokrasi ve sivil toplum tezahürü için meydanları dolduran büyük halk kitleleri, Türk siyasal tarihinin demokrasi serüveninin en önemli köşe taşlarından biri olmuştur.

Bu tezin konusu, 15 Temmuz darbe girişimi sırasında halkın gösterdiği kitle gösterisi temelli sivil toplum protestosunun, söz konusu darbe girişimi sonrası basında görülen sivil toplum-demokrasi algısının şekillenmesi üzerinden analiz etmektir.

Tezin Amacı

Bu tezin ana amacı, 15 Temmuz Darbe girişimi sırasında sivil toplumun gösterdiği tepkinin nedenlerini ve temel parametrelerini ortaya koyarak, darbe sonrasında toplumun benimsediği ve sergilediği sivil toplum-demokrasi algı ve anlayışının geldiği noktanın ve bu algıda meydana gelen değişim ve gelişimlerin çözümlenmesinin, basında yer alan göstergeler üzerinden irdelenmesidir.

Tezin Önemi

Askeri darbeler tarihi göstermiştir ki, ilgili ülkedeki demokrasiye karşı yapılan tüm darbe müdahaleleri sonrasında, basın darbecilerin kontrolünde yayın hayatına devam eder. Demokrasinin değil, cuntacıların verdikleri mesajlar halka iletilir. Ancak, sivil toplumun darbe girişimine tepkisi ve demokrasi mücadelesi, 15 Temmuz'da farklı gelişmiştir. Bu yüzden de, darbe sonrası basında ortaya konan sivil toplum-demokrasi ilişkisi, algısı ve etkileşimi, her zamankinden güçlü ve olumlu katkılar bağlamında gerçekleşmiştir. Bu tezin önemi, darbe girişimi sonrasında bu gerçekleşmenin nasıl olduğuna dair basında yer alan etkileşimin ortaya konulmasına katkı sağlamak olacaktır.

Zira özellikle 1990'lardan günümüze özgür medyanın dönüşümü, çoğalması, internet ve sosyal medyanın gelişmiş olması, aslında darbecilerin kimi zaman post-modern (yani sessiz-sedasız), kimi zaman da 15 Temmuz darbe girişiminde olduğu şekilde kan ve şiddetle yönetime el koymasına engel olmuştur. Bunda, gerek halkın gösterdiği sivil toplum bilinci, gerekse bu bilincin oluşmasını tetikleyen beyanatları veren devlet yetkililerinin, görsel ve yazılı medyayı etkin kullanımı başarı sağlamıştır. Dolayısıyla, bu tezin bir önemi de, 15 Temmuz darbe girişimi sonrasında sivil toplum-demokrasi bilincine basının yaptığı katkının ne şekilde gerçekleştiğinin ortaya konulmasıdır

Tezin Problemi ve Hipotezleri

Darbe girişimini başarısızlığa uğratan Türk milleti, darbe girişimi sonrasında sergilediği Demokrasi Nöbetleri ile de sivil toplumun nasıl güçlü bir hale geldiğini ve demokrasinin kesintiye uğratılmasına hiçbir surette izin vermeyeceğini göstermiştir. Bu

durum, sivil toplum bilincidir. Bu durumu destekler gelişmeler, basında gazete manşetlerinde ve haberlerinde de sıkça yer bulmuştur.

Araştırma soruları; (1) Demokrasi nöbetleri ile de sahada kalmaya devam eden bu sivil toplumsal süreç nasıl gelişmiştir? Bu sivil toplum algısını tetikleyen parametreler neleridir?; (2) 15 Temmuz 2016 Darbesi sonrası basında sivil toplum-demokrasi algısı ne şekilde etkilenmiş, şekillenmiş, gelişmiş ve dönüşmüştür?

Temel Kavramlar ve Terimler

Darbe: Seçilmiş iktidarı güç kullanarak veya güç kullanma baskısı yolu ile kanunlara uygun olmadan görevinden uzaklaştırılmasıdır.

Demokrasi: Halkın kendi yöneticilerini seçim yoluyla seçtiği yönetim şeklidir. Halk seçtiği temsilciler eliyle devlet yönetiminde söz hakkı alır. Seçilmiş iktidarlar yine özgür olarak yapılan seçimler yolu ile değişir.

Sivil Toplum: Sivil toplum, bireyin kendi hür iradesi ile içerisinde bulunduğu gönüllü yapılarıdır. Kendi oluşturduğu imkanlar ile yaşamını sürdürür. Toplumsal sorunlar karşısında özgürce faaliyet alanlarını belirler ve anayasal çerçevede uygulamalar yapar. Kamu ile beraber ortak projeler geliştirir ancak kamuyu yönetmeye talip olmaz.

BÖLÜM 1: SİVİL TOPLUM

1.1.Sivil Toplum

Sivil toplum, kişilerin özgür iradelerini kullanarak, görev aldığı gönüllü örgütlenmelerdir. Kamu kurumlarının haricinde ayakları üzerinde durabilen, özgürce faaliyet alanlarını belirleyip, anayasal hukuk çerçevesinde hareket eden insiyatiflerdir. Gönüllük esasına dayalı olarak oluşarak hiç bir baskı unsuru olmadan süreçlerin masada konuşulup bir mutabakat sağlanabildiği yapılar sivil toplumdur (Özer, 2008).

Sivil toplum örgütleri çoğu zaman başka unsurlar tarafından kendi söylemlerinin taşıyıcısı olması üzerine bir baskı ve müdahil olunma ile karşılaşılır. Bu bazen devlet kademeleri, bazen farklı siyasi, ekonomik aktörler olmuştur. (Cengiz ve diğerleri, 2005: 218-219).

Fransızca-Latince kökenli olan “civil” kelimesinin anlamı, vatandaşlara ilişkin olan, vatandaşlar topluluğuna, onların yönetimine veya birbirleriyle ilişkilerine yönelik olmandır. Bunun yanında şehir hayatıyla ilgili, köy yaşamıyla ilgili olmayan, ordu ve askeri olmayan, ruhani olmayan, çağa uygun, naif, latif anlamlarında da kullanılmaktadır (Çopur, 2009). Toplum kelimesi ile birlikte Sivil toplum olarak kullanılması ise yıllar içerisinde gerçekleşen siyasal hareketlerin kullanımı sonucunda oluşmuştur (Abay, 2009). Sivil toplum, ortak bir hayat tarzı geliştirmektir (Çaha, 2005a: 20). Sivil toplum yaygın olarak askeri olmayan diye algılanır, oysa sivil toplumun zıddının askeri topluma karşı gelmez. Medeni yaşam biçimi, şehir hayatında ki yaşam diye sivil toplumu ifade edebiliriz. Medeni hayatın dışında kalan bu kavramın zıddıdır (Mardin, 2008:).

Kamu yapısı ile ortak projeler yapan ancak kamuyu yönetmeye çalışmayan (Özbudun, 1999: 113) sivil toplum, devletten ayrı bir örgütlenme olup, bireylerin, aile veya hükümet ile temsili olmayan toplumsal ortak menfaatlerin bulunduğu alandır (Erdoğan, 2005: 668).

Sivil toplum sadece devlet ile ilişkisi olmamasının yanında, apolitik olan toplumları da (Gönenç, 2001: 42), devlet yönetim süreçlerine dahil olan toplum ve birlikleri de kapsamaktadır (Erdoğan, 2005: 668).

Yine, aile ve devlet yönetimi ile ilgili olmayan her tür faaliyet sivil toplum alanına girmez. Toplumun genelini ilgilendiren, ortak toplumsal hedefler üzerine yapılan faaliyetler sivil toplum kapsamına girer (Beckman, 1999: 2).

1.2. Osmanlıda Sivil Toplum

Osmanlı devlet geleneğinde güçlü bir devlet anlayışı hakim olmuştur. Gücün dağıtılmadan tek bir yapı içerisinde tutulması önemsenmiştir. Bunlar ışığında toplum sivil veya politik olacak şekilde bir ayırım olmamıştır (Duman, 2004: 48).

Osmanlı köklü bir devlet anlayışı ile varolmuştur. Yılların getirdiği tecrübeler ayrılığın felakete getireceğini onlara öğretmiştir. Merkezi devletin güçlü tutularak ayrılımlara müsaade edilmemiştir, bu da sivil toplumun gelişimine olanak sağlamamıştır.

Osmanlı devleti merkezi yapıyı oldukça güçlendirmiştir. Bunda daha önceden kurulmuş devletlerin gelenekleri ve tecrübeleri etkin olmuştur. Her türlü ayrımcılıkla mücadele edilmiştir. Devlet yapısı karşısında sivil toplumun gelişmesi söz konusu olmamıştır.

Siyasi, ekonomik ve düşünsel dünyamızı kapsayan engin devlete itaat itibar sahibi kazanmaya eş görüldüğünde devletin alanı iyice güç kazanırken sivil alan giderek daralmıştır. Heper ise Osmanlı toplumunda devletin sahip olduğu büyük itibarın diğer tüm özel alanlardan oluşacak itibarın çok üzerinde olduğundan bu bir alışkanlık olarak devam edegelmiştir (Çaha, 1994: 88; Çaha, 2007: 148).

Batı'da ki anlamda bir sivil toplum gelişimi yoktur. Ancak vakıf, lonca ve tarikatlar gibi sivil toplum potansiyeli taşıyan kurumlar sürekli olmuştur (Abay, 2009; Tuncel, 2005: 712).

Azınlıklar merkezi sistem ile devlete bağılı olmasına karşın kültür ve hukuk gibi alanlarda kendi bölgesel yapısına uygun bir şekilde davranmışlardır. Aslında bu yapı sivil topluma uygun olacak sistemlerden bir tanesidir (Gönenç, 2001: 67; Abay, 2009).

Millet sisteminde azınlık hakları kendi okullarını kurmuş, kendi meclislerinde faaliyet göstermiş, bölgesel yargılama yetkileri onlara tanınmıştır. Bu durum merkezi yapıdan bağımsız sosyal içerisinde yaşadıklarının bir ifadesidir (Gönenç, 2001: 90).

Loncalar Osmanlı'da gelişmiş önemli kurumlardan bir tanesidir. Bu kurumun da sivil toplum potansiyeline sahip olduğunu söyleyebiliriz. Usta çırak ilişkisi ile esnaflık kültürü sürdürülmüştür. Bu yapılar şehirlerde merkez esnaf birlikleri oluşmasını sağlamıştır (Abay, 2009; Çaha, 1994: 91; Gönenç, 2001: 90; Çaha, 2007: 154-155).

Bu esnaf yapısı çıraklıktan ustalığa giden yoludaki sistemi kurma, işçi haklarını koruma, üretilen malların tüketiciye en ekonomik şekilde ulaştırılacak yapının kurulması gibi önemli işlevler ifa etmiştir. Ve bu görevi yaparken devletten özerk bir halde çalışmışlardır. (Çaha, 2003: 81; Çaha, 1994: 91).

Bu loncalar ticaret alanını düzenleyerek esnaf tarafından oluşan beklenti ve taleplerde merkezi yönetime iletilmiştir. Ürün kalitesi, fiyatı ve benzeri konularda lonca liderlerinin merkezdeki yönetim tim tarafından yönlendirilmesi konusu ile de günümüz sivil toplum anlayışından uzaklaşmaktadır

Osmanlı devletinde vakıflar üzerinden çok önemli sosyal fonksiyonlar icra edilmiştir. Sosyal adalet, eşit gelir dağılımı, sosyal hizmetlerin görülmesi, kültürel faaliyetlerin icrası gibi konular hep bu vakıflar üzerinden yapılmıştır (Acun, 2005: 51; Abay, 2009).

Osmanlı toplumunda bir çok hizmet sivil inisiyatifler ile görülmekteydi. Devlet tarafından şehrin kurulmasından sonra bu şehirde yaşayan insanlara hizmetlerin götürülmesi sivil inisiyatif olan loncalar, vakıflar eliyle yapılmıştır. 19. Yüzyıldan yapılan reformlar ile sivil alan daraltılarak bu hizmetlerin devlet tarafından yapılmasına başlanmıştır (Acun, 2005: 59).

Tarikatlar, Osmanlı toplumunda önemli bir işlev görmekteydi. Bugün ki yaşamda bulunan dernekler, sivil inisiyatifler gibi devlet yönetimi ile toplum arasında önemli bir iletişim kurumu görevi görmekteydi. Vatandaşın devlet karşısında kendini ifade edebilmesinin bir yöntemi olarak varolmuşlardır. Tüm bunların yanında bu teşkilatlanmaların kendi iç dinamikleri sebebiyle batılı tarzda bir sivil hayattan çok uzak olduğunu söyleyebiliriz (Abay, 2009).

Anadolu şehirlerinin nüfusunun şekillenmesinde, burada ki insanların yaşam alanlarını geliştirilmesinde bir sivil inisiyatif olarak gelişen tekke ve zaviyeler çok etkin görevler üstlenmiştir (Acun, 2005: 54; Çaha, 2007: 158).

Aslında sivil topluma benzer bir yapının olduğu izlenimi taşımakla beraber daha detay bir incelemeye tabi tuttuğumuzda bazı dönemlerde ve bölgelerde farklı uygulamalar olmakla beraber devlet yönetimi ile kuvvetli bağlar ile bağlı olduklarını görmekteyiz. Toplum menfaatleri devlet ilişkisinde devlet öncelikli bir yönetim sergilemektedirler (Çaha, 1994: 93; Abay, 2009). Bu yapıların devlete olan sadakati, aristokrasi ve burjuvanın yokluğu, Batı Avrupa'da gördüğümüz hümanizm, parlamentarizm ve liberalizm gibi demokratik temellerin Osmanlı'da gelişmesinin önünü kapatmıştır (Çaha, 2007: 160).

Osmanlı toplumunda Batı anlayışında sivil inisiyatifler Tanzimat ile beraber başladı (Tuncel, 2005: 713-715). Bu sürecin ise demokratik olarak çok sağlıklı işlediği söylenemez. Devlet elitleri 19. yüzyıldan itibaren devlet yönetim anlayışını Batılı tarzda bir anlayışa döndürmeye başladılar daha modern olacak bir toplum modelinde bütün itici güç görevini devlet üzerine almış oldu. Bu yaklaşım tarzı ise aslında bir çok kurumda ciddi potansiyel taşıyan sivil inisiyatifin azalmasına neden oldu (Çaha, 1994: 94-96).

Cumhuriyetin ilk yılları ile beraber Osmanlı'nın son dönemlerinde sivil inisiyatifi kurmak üzere yapılan tüm kurum ve kuruluşlar bürokrasi kökenli kişilerden oluşmaktaydı. Aslında sivil görünüm diye gözüken yapılar birebir devletin kontrolündeydi. Bu durum batıda ki tarzda demokratik talepleri karşılamak üzere halka önderlik eden sivil toplum yapılarının olmamasını sağladı (Tuncel, 2005: 717).

Osmanlı toplumunda çok farklı örgütlenmeler vardır. Bunlar ile beraber aslında bugünkü sivil toplumu temsil edecek yapıların oluştuğunu söyleyebiliriz. Sivil toplum derken ekonomik olarak devlet ile hiçbir bağı olmayan yapılar düşünüyor isek Osmanlı'da bu durumda yapılar olduğunu söyleyebiliriz. Ancak devlet dışında gelişen gönüllü sosyal yapılar olarak düşündüğümüzde vakıflar, loncalar, dini cemaat yapılarını çok fazla görmekteyiz (Gülalp, 2002: 287).

1.3. Tek Parti Döneminden 1980 Yılına Kadar Sivil Toplum

Osmanlı 'da Tanzimat ile başlayan aslında modern sivil inisiyatif benzer birçok yapı kurulmuştur. Vakıflar ve tarikatlar sürekli olan yapılardı. Bunların yanında siyasi partilerin, derneklerin, medya yapılarının, kadın hareketlerinin de oluşmaya başladığını görmekteyiz. Ancak Cumhuriyet'in ilk yıllarında başlayan homojen yapı ve toplum algısı ile bu dönemin sivil oluşum inisiyatifi bir kenara atılarak işlev görmez hale gelmişlerdir (Çaha, 2005b: 693; Abay, 2009).

Yöneticiler toplumu dönüştürmek üzerine plan yapmışlardı ve referans aldıkları ideolojik yapı (Hira, 2009), sınıfların ve imtiyazların olmadığı bir toplum düşüncesi idi (Çaha, 2007: 193).

Bu anlayış çerçevesinde, tüm sivil inisiyatif grupları, farklı düşünceler sahip cemiyet, dernek, siyasi parti kapatılmış üniter bir yapı ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır (Çaha, 2007: 196; Tuncel, 2005: 720).

Yaşanan engelleyici tavırlar yeni filizlenmeye çalışan tüm sivil inisiyatiflerin gelişimini durdurdu. Politik toplum anlayışı öne çıkarak bölgesel tüm farklı sesler engellendi. Çağdaş uygarlık seviyesine gidecek yollarda bu sivil unsurların engel olduğu düşünülmekteydi ve bunlara sala geçit verilmeyecekti sonuç olarak da bu yapılar kaldırıldılar (Yıldırım, 2005: 63).

İlk yıllarda cumhuriyet adına tek yetkili tek parti iktidarı idi. Bu anlayış bir çok kurumu kapattı. Bunlar arasında her alandan sivil yapılar vardı (Tuncel, 2005: 720; Çaha, 2009). Cumhuriyet'ten 1950 yılına dernek olarak Halk evleri faaliyetlerine

sürekli devam etti. Halk evleride tek parti CHP'nin ideolojik arka bahçesi gibiydi (Çaha, 2007: 193).

Dünyada ki gelişmeler ile çok partili hayata geçmiş oldu. İlk seçimlerde de CHP kaybetmiş onun yerine Demokrat Parti iktidar gelmiştir. Bu süreç ile beraber tekrar sivil toplum kurumları kurulmaya başlandı. Süreç artık sivil inisiyatif lehine işlemeye başlamıştır. Çok farklı alanlarda sivil toplum kurumları kurulmaya başladılar (Çaha, 2007: 221: Çaha, 2005b: 694).

Baskı rejiminin kalkması ile beraber örgütlenmeler epey hız kazandı. İşçi dernekleri tekrar kuruldu. Bu dernekler bir araya gelerek federasyon, birlikler kurarak daha büyük ve koordineli sivil inisiyatif oluşmasına ön açtılar (Doğan, 2009).

Demokrat parti tek partinin baskıcı ve toplumdan uzak tavrının tam zıddı olarak toplum ile uyumlu politikalar izlemeye çalıştı. Demokrasi ve demokratik kurumlar ilerlik kazanmaya başladı. Bu anlayış değişikliği sivil toplum gelişmesine uygun bir zemin hazırlanmasını getirdi ve ciddi etkileri oldu.(Abay, 2009).

Çok partili hayatın ilk kez tanıştığı 1960 darbesi ile anayasa rafa kalkmış, özgürlükçü anlayış yerine askeri vesayet tekrar gündeme gelmiştir. Tekrar yapılan ayarlar ile sivil topluma da müdahaleler edilmiş, olumlu seyreden hız aniden yavaşlamıştır.

Bazende toplumda meydana gelen hızlı kutuplaşmalar tüm sivil toplum kuruluşlarını politik etkiler altına girmesine neden olmuştur. 1970'de ki süreçte aynı bu şekilde işlemiştir. Tüm sivil toplum politik bir halde, sivil anlayıştan çok uzak bir alana itilmiştir. Bir süre sonrada politik olan bu kurumlar tekrar kapatılmıştır (Doğan, 2009). Sonuç olarak vücut bulmak için uygun zemin bulan sivil toplum her seferinde güçlenmiş ancak gelen askeri vesayetler ile her seferinde tekrar eski zayıf haline döndürülmüştür

1.4.Günümüzde Sivil Toplum

1980 yılı ile beraber sivil toplum çok konuşulan bir kavram haline gelmiş, sivil toplum filizlenmeye başlamıştır (Erözden, 2004: 61).

Askeri yapılar toplumu belirli bir düşünce etrafında kenetlenmesine katkı sağladığı zamanlarda olmuştur. 1980 darbesi ile beraber sağ ve sol politik duruşa sahip tüm kesimler devletin gücü karşısında demokrat bir sisteme geçilmesinde hem fikir harekete geçtiler. Bu olumlu hava itici etken haline geldi (Yıldız, 2004: 53). Farklı sivil toplum tartışmaları yapılmaya başlandı. Demokrasi geleneğine ne kadar sahip olduğu, batılleşme sürecinde ne kadar başarılı olduğu gibi konular artık kamuoyu gündeminde tartışılmaya başlandı (Tosun, 2005a: 135; Keyman, 2009: 131).

Sivil toplum karşısında, 1982 darbe anayasası devleti daha güçlü kılan adımlar atmıştır. Darbe öncesinde yaşanan gençlik çatışmaları ve toplumun sağ sol ayrımı bahane edilerek birçok dernek kapatılmış. Gösteri yapılması ve dernek kurulumu iyice zor hale getirilmiştir (Tuncel, 2005: 728; Çaha, 2007: 224).

Sivil toplum ne kadar zayıf olursa darbeye o kadar davetiye çıkarılmış olur. Sivil toplumun boşalttığı alan vesayet sistemi ile doldurulmaktadır. Darbe sonrası oluşan bu boşluk aydınlar tarafından farkedilecek hızlıca sivil toplum kavramı gündeme getirilmiştir. Sivil toplum örgütlenmeleri ile ordunu toplumun tüm kesimini kuşatıcı girişimine müdahil olmaya çalışılmıştır. Toplumsal bakış açısının güçlenmesi demokrasinin daha etkin olmasına olanak sağlayacaktır (Doğan, 2009; Aktay, 2009; Çaha, 1994: 79; Abay, 2009; Hira, 2009).

Devlet kurumlarını vesayet sistemi ile darbe sonrasında hayatın her alanına nüfuz etmesine, düzenlemesine karşı demokrasiyi güçlendirecek adımların sivil toplum üzerinden atılması hedeflenmiştir. Bu sayede birey ve grupların hak ve özgürlük talepleri karşılanacak darbelere zemin hazırlayan şartlar değiştirilecektir.

Liberal politikalar izleyen Özal'ın iktidar gelmesi demokrasi ve sivil topluma olumlu bir alan açmıştır. Merkezde toplum refahını yükselterek, toplumun daha huzurlu bir yapıya ulaşması konmuştur. Bu bakışla beraber devlet amaç olmaktan çıkarılmıştır (Doğan, 2009). Özal ekonomik alanda da büyük reformlara imza atmıştır. Devlet ekonominin ana omurgasından çekilerek özelleştirmelere önem verilmiştir. Belediye yönetimleri güçlendirilerek ekonomik olarak yerel yönetimler desteklenmiştir. Pazar politikasının uygulanıyor olması ile sivil toplum bu durumdan olumlu kazanımlar elde etmiştir (Çaha, 2007: 228; Çaha, 2005b: 694-695).

Türkiye'de yaşanan bu olumlu gelişmeler ile beraber dünyada yaşanan gelişmelerde sivil toplumu destekleyen tarzda olmuştur. Avrupa'nın değişik ülkelerinde olan askeri cuntalar yerlerini demokrasiye bırakmaya başlamıştır. Sovyetler Birliği'nde çok büyük değişimler olmaya başlamıştır. Bütün bu olumlu rüzgarlar ile beraber sivil toplum güçlenmeye devam etmiştir.

1992 Rio Konferansı sonrası başlayan Habitat konferansları sürecinin sonuçları Türkiye'ye de yansımıştır. 1980'lerin sonlarında dünyadaki gelişmelerde sürece olumlu katkı yapmıştır. Sovyetler Birliği'nde ki gelişmeler, Batı ve Latin Avrupa'da demokrasiye geçiş süreçleri sivil toplum kavramının canlanmasına öncülük etmiştir. Habitat konferansının Türkiye'de yapılmasının olumlu sonuçları da yansımıştır.

1996 tarihi bir dönüm noktası olmuştur. Habitat konferansında ilk kez Sivil Toplum Kuruluşları (STK) terimi resmi olarak İstanbul'da kullanılmıştır (Çopur, 2009).

Ardından Yerel Gündem 21 faaliyetleri ile sivil toplum öne çıkmaya başlamıştır. Liberal politikalar ile beraber sivil toplum toplumsal kabul anlamında da ivme kazanmıştır (Tosun, 2005b: 134; Gümüş, 2009; Gülalp, 2002: 288).

Habitat konferansı komitelerinde devlet ve sivil örgütler ilk kez birlikte görev almışlar. Bu süreç yönetiminde iki kesim gayet uyumlu ve başarılı bir program uygulamıştır. Yerel yönetim kendini gösterme alanı bulmuş, merkez ile yaşanan hiçbir problem burada ortaya çıkmamıştır. Herkesin gözü önünde sivil bir yapılanma ile ortak işbirliği gerçekleşmiştir (Gümüş, 2009; Doğan, 2002: 288).

Yerel yönetim ve sivil bakış açısı bir kavram olarak burada kabul edilerek uygulama alanı bulmuş oluyordu. Konferans sonrası devam eden tartışmalar sivil toplum kavramını tam olarak gündeme oturtmuş oldu (Gümüş, 2009).

1980'lerde toplumun genelini ilgilendiren konulardan çok özel alanlarda sivilleşme örgütlerini görmekteyiz. Hava kirliliği, çevre, kadın hakları gibi konular üzerinden hareket edilerek politikalar yapılmıştır. Bu faaliyetler sonucunda her hareket yavaş yavaş sonuçlar almaya başlamış, kendi alanı ile ilgili devlet tarafında haklar kazanmaya başlamıştır (Çaha, 2007: 246; Çaha, 2005b: 695).

Türkiye’de, ilerleyen zamanda artık süreç sivil toplum lehine işlemeye başlamıştır. Darbenin üzerinden on yıl geçtikten sonra Ordu'nun etkisi azalarak, feminizm, insan hakları, çevre, gençlik hareketli örgütlenme ve faaliyetlerine başlamıştır. Kamusal alanda artık sivil toplumda etkin olmaya başlamıştır (Doğan, 2009).

1990’ların ortalarında siyasi partiler ve dernekler üzerinde ki birçok baskı unsuru maddeler değiştirilmiştir. Özel televizyon kanun değişikliği ile devletin resmî kanalı haricinde özel tv ve radyolar kurulmuştur (Özbudun, 1999: 114). Özellikle televizyon ile sivil toplum epey olumlu bir sürece girmiştir.

28 Şubat postmodern darbesi ile çok daha başka bir yola girilmiştir. Sivil toplum örgütleri devletçi bakış açısının etkisine girerek özgürlüklere karşı duran bir tavır sergilemişlerdir (Çaha, 2005a: 9-11).

Bu antidemokratik darbe devletin baskıcı yönetim tarzı ile beraber sivil toplum kuruluşları üzerinden meşru hale getirilmeye çalışılmıştır. Aşkın devlet anlayışının STK’lar üzerinden nasıl bir ideolojik bakışı topluma empoze edebileceğini bu süreçte gördük (Bayraktar, 2005: 20).

28 Şubat sürecinde bazı STK’ların bu süreçte meşruiyeti oluşturma anlamında askeri anlayışın safında yer aldığı görüldü. Demokrasi ve sivil bakış ile güçlenen bu örgütler bir anda farklı bir pozisyon aldılar. Demokrasinin henüz içselleştirilmediği görülmüş oldu. Dünyadan farklı bir anlayış sergilendi.

Bu süreç sivil toplumun aslında liberal politikalara sahil olmayarak liberalleşmediğini de göstermiştir. Nitekim Doğu Avrupa’da tüm işçi temsilcileri, sendikal örgütlenmeler resmi ideolojiye isyan ederken, Türkiye’de ise kendi aleyhlerine olmasına karşı ordu vesayetini destekler durumda olmuşlardır (Çaha, 2007: 123-124; Hırağan, 2009; Çaha, 2005a: 11).

Devletten bağımsız olması gereken sivil örgütlenme, devletin resmi örgütlenmesi haline dönüşmüştür (Hıra, 2009).

Bu süreçte sivil toplum kendi inisiyatif alanını iyice kaybetmiştir. Medya demokrasi ve sivil toplum savunucusu olarak görev yapması gerekirken resmi ideoloji propagandası yapmışlardır. Toplum inisiyatifi karşısında merkezi eğilimi empoze etmişlerdir (Çaha,2005b: 704).

Toplumsal dayanışma ile güç kazanan sivil toplum özerkliğini kaybederek, devletten birçok şey bekleyen bağımlı bir yapılanma görüntüsüne geçmiştir. Bu durum toplumsal karşılığını iyice sorgulanır hale getirmiş, toplum desteksiz sivil yapı iyice güç kaybetmiştir (Tosun, 2005a: 136).

Darbe anayasası ile bazı özel çelişkili konular devam etmiştir. Tam olarak tarif edilmeyen hususlar devlet tarafından kendi lehine olacak şekilde yorumlanmıştır. Kamusal alanın anayasal olarak tam olarak belirlenememesi devletin bir taktik anlayışı olarak uygulanmıştır. Bu ortada durumda her seferinde devlet lehine işler bir mekanizmaya dönüşmüştür (Çaha, 2003: 86). Sivil Toplum desteğinde işlemeyen kamusal alan iyice otorite etkisine girmiştir. Özgürlükler ve demokratik hakların uygulanacağı alan ise çok daraltılmıştır (Tosun, 2005a: 44-45). Sivil toplumun gelişmesi önünde epeyce engellerin sistem içerisinde olduğunu görmekteyiz. Tamamen özerk, gönüllü yapıyla vücut bulması gereken sivil toplumun kutsal devlet anlayışının çokça devam ettiği bir toplumda işi epeyce zor gözükmektedir. Üstelik ekonomik olarak da sürekli devlet tarafından desteklenmesi gerekir bir durumda iken.

Güçlü bir devlet anlayışı ile yönetilen Türkiye’de, sivil toplumun örgütlenmesini tamamlamayıp cılız kalması, demokratik bir sivil inisiyatif örgütlenmesinin güçlenip güçlenmeyeceği demokratikleşme sürecinde sürekli gündeme gelmektedir (Tosun, 2005a: 136; Alpay, 2005: 121; Toros, 2007: 397).

Sivil toplum gelişimini etkileyen engellerden bir tanesi de devletin resmi ideoloji sahibi olmasıdır. Devlet tarafsızlığını yitirdiği ölçüde sivil toplum karşısında çok daha aşkın bir işleyişe dönüşür. Sivil topluma yapılanan müdahaleler ile süreç antidemokratik işleyişe dönüşmüş olur (Hira, 2009).

Devlet ile ilişki düzeyinde yaşanan sıkıntılar 90’lı yıllarda resmi ideolojinin sivil toplum üzerinden kamusal alanı yönetmesi biçimini getirmiştir. Sivil toplumun siyaset

ile bu kadar iç içe geçerek politik hale gelmesi demokratik olarak yapacağı katkıları engellemiş olur (Bayraktar, 2005: 22). Resmi ideolojinin devlet tarafından sivil topluma dayatılması sivil toplum kültürünün gelişmesine olumsuz katkılar yapmaktadır.

Bütün bunların dışında mevcut sivil toplum kuruluşlarının kendi yapısal bozuklukları mevcuttur. Türkiye’de çoğunluğun örgütlenme alışkanlığının yetersiz oluşu, sağlıklı bir demokrasiye ulaşmayı zorlaştırmakta ve sivil örgütlerin yabancı STK’lar tarafından yönlendirilmesi riskini artırmaktadır (Doğan,2002). Bu noktada çok dikkatli ve hassas bir anlayışın oluşması sağlıklı olacaktır.

Sivil toplum kavramının öne çıkmasıyla beraber devlet sivil toplum örgütlerini destekleme yoluna gitmiştir. Ancak bunun her zaman çok sağlıklı işlediği söylenemez. Türkiye içinde devlet sivil toplum oluşumlarına sürekli şüpheli yaklaşmıştır. Bu şüphe dolayısıyla da toplumsal girişim denemeleri çok sınırlı bir şekilde destek görebilmiştir (Doğan, 2009; Toros, 2007: 397). Türk yönetim felsefesinde tarihi tecrübeler ışığında denetim ve kontrol çok önemli yer tutar. Devlet tedbiri asla elden bırakmaz. Bu güçlü devlet anlayışı içinde sivil toplumu devlet kendisi inşa etmeye çalışmıştır. Oysa sivil toplum ve demokrasi kavramı itibarı ile devletin daha özerk bırakması gereken alanlardır. Devletin hiçbir şekilde müdahale etmeden yasal zeminleri kolaylaştırarak desteklemesi gereken kavramlardır. Devlet kontrolü altında ise sivil toplum asla gelişemeyecektir Tosun, 2005a: 137-138; Abay, 2009; Tosun, 2005a: 29).

Sivil toplum kendi iç yapılanmasında şeffaf, denetlenebilir olmalıdır. İçe kapalı sivil toplum örgütleri demokratik olmayan yönetim anlayışı ise bu sivil anlayışa en büyük zararı vermektedir.(Doğan, 2009; Abay, 2009). Güçlü demokratik toplum yapısını oluşturmada sivil toplum örgütlerine ciddi bir görev düşmektedir. Bunu yapabilmek içinse önce kendi iç yapısını ve anlayışını demokratik ve şeffaf bir örgüt haline getirmelidir.

Demokrasinin bir kültür haline gelmiş olması sivil toplumun gelişmesini olumlu etkileyecektir. Demokrat kültürü benimseyen kişilik ise, olaylar karşısında yorum yapabilmeyi, karşısındaki mutlak saygıyı, hata yapabilmeyi kabul etmeyi, eleştiriler açık, müzakere yapı mutabakata varabilmeyi, etrafı ile barışık, sorumluluklarına sahip olmayı gerektirmektedir (Tosun, 2005a: 139).

Özgüven, sivil toplumun gelişimine katkı yapacak bireyler için çok önemlidir. Yapılan araştırma verileri ise Türk insanında bu anlamda zaafiyet göstermektedir. Özgüven eksikliği bireyin sivil toplum içerisine katılarak sosyalleşmesini engellemektedir. Bu özgüven kaybı sivil toplumun gelişmesi önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir (Tosun, 2005a: 41; Aslan, 2010: 260-283).

1980'ler ve ardından 1990'lar sivil toplumun yavaş yavaş örgütlendiği yıllar olmuştur. 2000'li yıllar ile beraber özellikle 2002 sonrası AB uyum yasaları ile beraber sivil toplum daha çok kendine alan bulmuştur. Sivil toplum örgütlerinin sayısında ciddi anlamda artışlar olmuştur. Sivil toplumlarının ilgilendiği alanlarda ciddi çeşitlilik olmuştur. Artık bireysel özgürlüklerden devlet yapılanmasına görüş ifade eden kurumlar oluşmuştur. Bu sivil toplum kuruluşlarının bu süreç ile beraber önlerinde epeyce yol bulunmaktadır. Toplum sorunlarına çözüm üretip inisiyatif kullanacak yapıları kurmaları gerekmektedir. Yine kendi ekonomilerini planlayıp burada devlet ile çok yakın ilişkiye geçmeden yaşam alanlarını oluşturabilmelidirler. STK'ların varlıklarını devletten alacakları destek ile ikame ediyor olmaları, sivil toplumun önüne ciddi bir engel teşkil etmektedir. Herşeyin ötesinde üyeleri ile beraber demokratik anlayışı ve sivil kültürü kendi içinde benimsemiş olmaları beklenmektedir.

BÖLÜM 2: DEMOKRASİ VE BASIN

2.1. Demokrasi

Demokrasi halkın kendi kendisini yönetmesi olarak sözlüklerde yer tarif edilmektedir (Ejder, 1996: 190). Demos halk sözcüğü ile egemenlik kratos sözcüklerinin birleşiminden, demokrasi kelimesi türemiş ve halkın egemenliği olarak ifade edilmektedir (Gözübüyük, 2003: 22).

Egemenliğin millete ait olması ve halkın yine halk tarafından idare edilmesidir(Derdiman, 2006: 91). Burada en önemli konu halkın yönetim vazifesini elinde bulundurmasıdır. Abraham Lincoln'de halkın, halk tarafından, halk için yönetim anlayışı olarak tanımlamıştır(İba, 2008: 81).

Yıllar boyunca ise daha kapsamlı tanımlar yapılmıştır. Yaşanan tecrübeler ile kapsam genişlemiştir. Demokrasi en üst yönetimin milletin kendisi tarafından belirlenmesidir. Millet seçimler yoluyla kendi idarecilerini iş başına getirir. Kendi seçtiği temsilciler yoluyla yönetimde dolaylı görev almış olur. Bu şekilde dolaylı olarak hükmetme sistemine imkan veren sistem, demokratik siyasi sistemdir. (Tunç, 1999: 187-188).

Demokrasi ilk olarak Atina sitelerinde uygulanmıştır. Bu bir doğrudan demokrasi örneğidir. Halk bir meydana toplanır ve yöneticilere kararlarını doğrudan iletir. Bu yönetim antik devirde görülen ilk demokrasi örneğidir. Genel demokrasi anlayışından epey uzak ve eksik yanları bulunmaktadır. Toplantılara sadece belirli kişiler katılmaktadır. Atina demokrasi uygulamasında bugün ki anlamda eşitlik, söz hakkı, oy hakkı uygulanmamasına karşın, kesin ve sınırsız tek kişilik bir yönetim anlayışı yoktur (Sarmaşık ve Giritli, 2006: 115-116).

Egemenlik açısından demokrasinin farklı uygulamaları mevcuttur. Bunları üç ayrı grupta inceleyebiliriz.

2.1.1 Demokrasi Uygulamaları

1-Doğrudan Demokrasi, Rousseau'nun sosyal sözleşme doktrini teorisine dayanmaktadır. Egemenlik devredilemez, halk egemenliğini aracısız kullanır. Demokrasi tarifindeki en ideal yaklaşıma uymasına karşın, dünyada ki bu büyük nüfus artışı karşısında pratik olarak uygulanma şansı yoktur. Devlet yönetimi için gereken kararların bizzat halkın kendisinin almasını söylemektedir. Doğrudan demokrasi şu an İsviçre'de ancak birkaç küçük kantonda uygulanmaktadır (Gözler, 2006: 115-116).

2- Temsili Demokrasi, egemenlik hakkı millet tarafından seçilen temsilciler eliyle kullanılır. Seçim en temel işlevdir. Egemenliği millet adına temsilciler kullanır. Seçilmiş vekiller ile sadece seçimlerde aktif bir karşılıklı temas gözüksede çeşitli şekillerde bu temasın güçlendirilmesine çalışılmaktadır. Milli egemenlik teorisi esastır. Tüm seçilmişler, seçildiği bölgeyi değil tüm ülkeyi temsil ederler. Günümüzde pek çok Avrupa ülkesinde uygulanmaktadır. Türkiye'nin yanında, İngiltere, Almanya, Hollanda, Japonya ve Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanmaktadır (Derdiman, 2006: 117).

3- Yarı Doğrudan Demokrasi, egemenlik direk halkın seçtiği temsilciler ile bizzat halk arasında bölüştürülür. Referandum gibi yollarla halk direk yönetime katılımı yönüyle doğrudan demokrasiye, halkın temsilcileri ile egemenlik hakkının kullanılması yönüyle temsili demokrasiye uymaktadır. Temsili demokrasi ile doğrudan demokrasi uygulamasının bir kaynaşması olarak tarif edilebilir. Yarı doğrudan demokrasi İtalya ve İsviçre'de uygulanmaktadır (Gözler, 2006:120).

2.1.2. Demokrasi Türleri

Temelindeki amaca göre demokrasi türleri 14 ana başlıkta toplanmıştır. Bunlar şunlardır:

Klasik (Çoğulcu) Demokrasi, bir başka deyişle çoğulcu veya batı demokrasisi diye bilinmektedir. Yönetme hakkı seçimle gelen çoğunluk sahibi siyasi iktidara bırakılıp, vatandaşlık, belirli bir yaşa girmiş olma gibi belirli koşullara haiz herkese oy hakkı verilir. Demokrasi bir ideoloji olmanın ötesinde yönetim tarzı olarak görüldüğü bir demokrasi çeşididir. İktidar genel seçim yolu ile belirlenir.Klasik demokraside

insanlar esas amaç olarak alınır ve tüm faaliyetler insanların mutluluğa ermesi içindir. Devlet ise, demokratik usullerle insanın huzurunu sağlamak ile görevlidir (Gözübüyük,2003: 23).

Uygulamada çeşitli farklılıklar olmaktadır. Zira her ülkenin ve toplumun farklı yaşam tarzları, farklı beklentileri vardır. Ekonomik, sosyal ve kültürel çeşitlilik yönetim anlayışında farklı uygulamalarına ihtiyaç duymaktadır. Ekonomik ve sosyal olarak daha ileri olan batı toplumlarında daha fazla uygulanmaktadır. Çoğulcu demokrasi farklı sistemler ile uygulanabilmektedir. Başkanlık sistemi, parlamenter sistem veya meclis hükümeti sisteminde uygulanmasında bir engel yoktur (Gözübüyük,2003: 23).

Çoğulcu demokrasinin dayandığı temel ilkeler kısaca şunlardır (Gözübüyük,2003: 24).;

- Siyasal çoğulculuk: Tüm düşünce ve inanışların açıkça ortaya konması, kişiler ve toplulukların birbiri ve iktidar ile diyalog kurması mümkündür. İktidarı eleştirme, karşıt görüşler ileri sürme ve seçim yolu ile iktidarı elde etme çoğulcu sistemin temel araçlarıdır.
- Temsil: Temsilciler halk adına kararları alır.Seçilen temsilci, sadece seçime girdikleri bölgenin değil bütün ülkenin vekilidirler.
- Seçim: Seçim yoluyla temsilciler belirlenir. Genel, serbest ve eşit oy hakkının tanındığı seçimler yapılır.
- Çoğunluğun yönetme hakkı: Seçimler sonrasında en çok oyu alıp çoğunluğu elde eden siyasi parti iktidara gelir. En çok oy alınmasına karşın çoğunluk sağlanamadığı takdirde çoğunluk oluşacak şekilde siyasi partiler birleşerek koalisyon ile hükümeti kurarlar. Bu yönetim şeklinde çoğunluk içinde yer alamayan düşüncelerde kendilerini ifade etme şansı bulur. İktidar anayasa ve hukuk kuraları çerçevesinde görevini yapar. Toplumsal denetim ve şeffaflık her zaman ön plandadır.
- Muhalefet edebilme hürriyeti: Sürekli seçimler olacağından muhalefet görevi çok önemlidir. İktidar görevini yaparken muhalefette yapılan uygulamalar ile ilgili olarak toplumu aydınlatan, iktidarı denetleyerek kendini sürekli zinde tutar. Muhalefetin

sürekliliği çok önemlidir. Muhalefet grubunun azınlıkta kalanlar ile teması ve onların sesi olabilmesi başarısı için şarttır. Muhalefet hakkı anayasal güvence altındadır.

- Temel hak ve hürriyetlerin korunması: İktidarda kimin olduğundan bağımsız bir şekilde temel hak ve hürriyetler korunur. Devlet yönetimi bireysel özgürlükler alanına müdahale demeyecek tarzda anayasada düzenlenir. Temel hak ve özgürlük alanına giren düzenlemeler ancak yasa ile yapılabilir ve bu yasal düzenlemelerde anayasaya uygunluk bakımından yargı denetimine açıktır.

- Yasa önünde eşitlik: Yasalar karşısında tüm bireyler eşittir. Kişilerin hiçbir özelliği dikkate alınmadan sosyo kültürel ekonomik düzeyi ne olursa olsun, yasalar önünde eşitlik uygulanır. Toplumdaki tüm değişimler ile beraber klasik demokraside de zaman içerisinde gelişmeler olmuştur. Zaman içerisinde demokrasiye temel oluşturan bir çok parametrelerde gelişmeler yaşanmıştır. Temel hak ve hürriyetin yanında, sosyal devletle beraber sosyal ve ekonomik haklar ile ilgili etkin bir süreç başlamıştır.

Çoğunlukçu (Mutlak) Demokrasi, çoğunluk prensibine dayanmaktadır. Çoğunluğun kararının her şeyin üstünde olduğu anlayışına dayanmaktadır. Devletin halkın çoğunluğun iradesine göre yönetilmesidir. Bu tanıma göre yönetme hakkını engelleyici hiçbir tutum ve kuruma izin verilmemelidir. Yönetim görevini yapan çoğunluk temsilcileri fikir ve düşüncesini temsil ettiği topluma karşı yönetim vazifesini süresi içerisinde kesintiye uğramadan yapabilmelidir (Gözler, 2006: 114).

Marksist Demokrasi, sosyalist demokrasi, işçi iktidarına dayanır. İktidar Marksist ideoloji uygulayıcısıdır ve bunu uygulayabilmek üzere yönetilenleri zorlar. Burjuvazi ön plandadır ve burjuvazinin çıkarları savunulmaktadır. Özgürlük, haklar gibi kavramlar burjuvazi sınıfı için var olması gereken kavramlardır. Batı demokrasisi ise kapitalist düzen ile beraber işçi sınıfının egemenlik hakkının elinden alındığını söyler. Hakiki demokrasi toplumsal sınıfların olmadığı düzenlerde gerçekleştirilebilecektir (Sarmaşık ve Giritli, 2006: 52-53).

Bu demokraside tek parti iktidarı vardır ve iktidar değişken olmadığından sürekli iktidarda kalmaya devam edecektir. Dolayısıyla muhalefette yoktur. Çoğunluk ve diyalog kavramları gelişmemiştir. Komünist parti iktidardadır. Tek bir ideoloji olup bu

ideoloji mutlaklıdır. Bu demokrasi türünün dayandığı ilkeler şunlardır (Gözübüyük, 2003: 47-48) :

- Marksist ideoloji belirli süreçlerden geçerek proletarya egemenlik kurulacak ve komünist yaşam sürecine geçmeyi öngörmektedir.
- Üretim ve üretim biçimi toplumsal gelişmeyi sağlayacak en önemli güçtür. Gelişmişlik ve yasal düzenlemeler hep üretim biçimini desteklemek üzere yapılır. Sistemi kurmak üzere oluşturulacak hukuk, rejim ve kurumlar işçi sınıfının eliyle yapılacaktır.
- Komünist parti tek partidir. Marksist demokrasi ile ilgili tüm gelişim süreci bu parti üzerinden yürütülür.
- İnsanın özgür yapılması esastır, birey daha fazla yüceltilir. Üretim biçimiyle beraber, ekonomik koşullar iyileşecek, toplumsal düzen iyileştikçe insan özgür olacaktır.
- Üretim araçları kamunun malı olmalıdır, bireysel mülkiyet yoktur. Marksist örneği olan devletlerde bu anlayış çok fazla yaşam şansı bulamamış ve sistem değişmek zorunda kalmıştır. Çoğulcu demokrasiye geçme baskısı ile beraber, devlet elini ekonomik alandan çekerek üretimi serbest bırakmıştır (Gözübüyük, 2003: 48).

Liberal Demokrasi, batılı tarzdaki bir yapıyı ifade eder. Siyasal örgütlenmeler kurumsal yapılara kavuşmuştur. Bireysel hak ve özgürlükler temel alınır. Toplumsal ve siyasal örgütlenmeler özgürlüklerin alanını açacak şekilde düzenlenir. Liberal demokrasi bu yaklaşımı ile özgürlükçü demokrasi ve çoğulcu demokrasi kavramları ile de ifade edilmektedir (Tunç, 1999: 190). Tüm vatandaşlara rekabet ve katılma şansı tanınarak eşitlik ilkesi ile siyasi örgütlenmeler planlanır.

Robert Dahl, liberal demokraside bulunması gereken usul ve şartları şu şekilde sıralar (Tunç, 1999: 191).

- Seçimle gelen görevliler: Devletin politikaları ile hükümetçe alınan kararların denetim yetkisi anayasa ile seçimle gelen görevlilerce yapılması.
- Kapsayıcı seçme hakkı: Her bireyin bu görevlileri seçmek için oy vermesi.

- Adil özgürce yapılan seçimler: Özgür bir sistem içerisinde, adil bir şekilde yürütülmüş seçimlerle yöneticilerin iş başına gelmesi. Seçimler belirli aralıklarla tekrarlanır.
- Yönetim için seçilmeye katılma hakkı: Bireyin siyasi mevkilere gelebilmek için seçilmeye aday olması hakkının olması.
- İfade hürriyeti: Halkın yönetim ve sistemle ilgili her türlü konuda yasal bir baskı duymadan düşüncesini ifade edebilmesidir.
- Alternatif bilgiye ulaşma: Alternatifi olarak düşündüğü kaynaklar üzerinden bilgiye erişim hakkı.
- Örgüt kurma hakkı, vatandaşlar kendi ideallerini gerçekleştirmek üzere sivil toplum kurumları, çıkar grupları ve siyasi partiler kurarak özerk bir şekilde örgütlenme hakkı vardır.

Plebisitçi Demokrasi, doğrudan demokrasi uygulamasıdır. Vatandaş siyasi konular ile ilgili düşüncelerini direkt olarak yönetim mevkine ulaştırır. Referandum gibi uygulamalar ile siyasi yöneticiler üzerinde belirleyicilik oluşturulur (İba, 2008: 87).

Radikal Demokrasi, demokrasi bireysel özgürlükler ile beraber halkın mefaatlerini gerçekleştireceği araç olarak görmektedir. Bu demokrasi yaklaşımına göre vatandaşın katılımının yüksek olması önemlidir (İba, 2008: 87).

Siber Demokrasi, gelişmeler ile beraber artan bilgisayar ve internet kullanımı sayesinde demokrasi uygulanabileceğini söyleyen demokrasi türüdür (İba, 2008:81). Bu sistemde gizlilik ve güvenlik esas tehlikeyi oluşturmaktadır. Seçim günü oyların bilgisayarlar ile çok hızlı kullanılabilmesi için biraz daha süreye ihtiyaç olduğu görülmektedir (Gözler, 2006: 115-116).

Düşük Yoğunluklu Demokrasi, batı kaynaklıdır. Ancak küresel düzeyde ki liberal demokrasiye eleştirel bir bakış ortaya koymaktadır. Düşük yoğunluklu demokrasi uygulamasında, küresel güçlü devletlerin yönlendirmeleri ışığında gelişmemiş ülkelerin siyasi yapılarının dizayn edilmesi hedeflenmektedir. Üçüncü

dünya ülkelerine demokrasi empoze edilmeye çalışılırken demokrasinin bazı temel varsayımlarını sakınarak görmemezliğe vermektedir (İba, 2008: 81).

Militan Demokrasi, siyasi yapılanma, ifade özgürlüğü gibi kavramlara kısıtlama getirerek kendi değerlerini korumayı hedefler (Gözler, 2006: 124). Demokraside sürekliliği sağlamak için demokratik düşünceyi engelleyici veya kaldırıcı tüm faaliyetlerin durdurulması gerekir. Bu da militan demokrasi anlayışı ile yapılacaktır (İba, 2008: 88).

Militan demokrasi mücadelecı demokrasi olarak da adlandırılmaktadır. Mücadelecı demokrasi olarak da tanımlanır. Her düşüncenin ifade ve düşünce hürriyeti kapsamına girdiğini kabul etmez. Suç işlemeye yönlendirme, küfür, iftira, müstehcen ifadeler gibi eylemler düşünce özgürlüklerinin kabul edilebilir sınırları dışındadır (Derdiman, 2006: 117).

Uzlaşmacı Demokrasi, mutabakat ve uzlaşma temelinde en geniş toplum kesimlerinin kabulü aranır. Kararlar alınırken ve Kanunlar yapım aşamasında en geniş toplumsal mutabakatın uzlaşımın olabilmesi için çaba gösterilecektir (İba, 2008: 88).

Delegasyoncu Demokrasi, liderin aşırı kişiselleştiği demokrasi anlayışıdır. Demokrasinin kurumsallaşmadığı ülkelerdeki lidere endeksli durumu işaret etmektedir. Siyasal kurumlar dahil hemen her şeyin lidere endeksli olduğu modeldir (İba, 2008: 88).

Westminster Modeli Demokrasi, halkın çoğunluğunun esas alındığı anlayıştır. İktidar faaliyetlerinde halkın çoğunluğunun beklentisini sağlayacak şekilde hareket etmelidir. İhtilafli konular geldiğinde yine halkın çoğunluğuna hizmet edecek şekilde kararlar alınmalıdır. Bu demokrasi anlayışı, İngiliz hükümet kuramlarını ve parlamentosunu ifade etmek için kullanılır.

Westminster modeli demokrasi, dokuz unsur ile ifade edilebilir. Bunlar; yürütme gücünün toplanması, iktidarın birleşmesi ve kabine üstünlüğü, asimetrik iki meclislilik, iki partili sistem, tek boyutlu parti sistemi, çoğunlukçu seçim sistemi, tekçi ve merkezîyetçi yönetim, yazılı olmayan anayasa ve meclis egemenliği ve münhasıran temsili demokrasidir (Lijphart, 1986: 3-6).

Oydaşmacı Demokrasi, çoğulcu toplumlarda çoğunluk yönetiminde bulunanların demokrasi yerine çoğunluk diktatöryası ve iç karışıklıklar olarak anlaşılması ihtimalinde çatışmayı değil oydaşmayı öne çıkarmaktadır. Dar olan bir çoğunluk yerine yönetici çoğunluğu genişletilmesini öngören, dışlayıcı olmadan kapsayıcılığı vurgulayan bir anlayıştır.

Bu demokrasi anlayışı Westminster demokrasi modelindeki çoğunlukçu özelliklere karşıtlık oluşturmaktadır. Bu anlayışın çoğunluğu sınırladığı temel özellikleri şunlardır: Yürütme gücünün paylaşılması, resmi ve gayri resmi kuvvetler ayrılığı, dengeli iki meclislilik ve azınlık temsili, çok partili sistem, çok boyutlu parti sistemi, nisbi temsil, yerel ve yerel olamayan federalizm ve yerinden yönetim ile yazılı anayasa ve halk vetosudur (Lijphart, 1986: 14-18).

Bunların yanında koruyucu demokrasi, kalkınmacı demokrasi, plüralist demokrasi, endüstriyel demokrasi gibi tanımlara da rastlamak mümkündür.

Günümüzde mücadeleci demokrasi kavramı öne çıkmaktadır.

2.1.3. Müzakereci Demokrasi

Müzakereci demokraside devlet kurum ve kurallarından başlayarak oluşacak her türden problemlerin çözümlenmesinde ortak bir görüşme ve dayanışma kültürü esas olacaktır.(Derdiman, 2006: 117).

Liberal demokrasi dünyada ki hızlı gelişmeler karşısında oluşan sorunlara tam olarak cevap verememektedir. Meşruiyet krizleri ortaya çıkardığı gerekçesine dayalı olarak, liberal demokrasiye bir alternatif bakış açısı olarak ortaya çıkmıştır. Liberal demokraside problem oluşan yönler şunlardır (Sitembölükbaşı, 2005: 139-144).

- Liberal demokrasi uygulamasında, bireysellik ön plandadır. Halk ile arasında oluşturduğu sözleşmeye dayalı ilişki yöntemi nedeni ile cinsiyet ayrımı, azınlıkların hakları, etnik farklar gibi alanlarda çözüme yanaşmaktan uzak kalmıştır.

- Liberal demokrasi için seçimler çok önemlidir be belirli periyotlarla seçimler yapılır. Halkın katılımı ile yönetime gelenlerin halktan uzaklaştığı ve bir süre sonra halkın

menfaatleri ile uyuşmayan farklı kararlara doğru bir yönetim anlayışının oluştuğu görülmektedir. Halkın temsilcilerinin bakış açısı artık vatandaşın çok uzağındadır.

- Çoğunluk ile iktidara gelen parti tüm yönetim organlarını yönetmesi, iktidar olmanın verdiği yetki ile beraber çoğunluğun ulaştığı bazı imkanlara azınlığın erişemiyor olmasını doğurmaktadır. Bu da eşit ve adil olmayan yönetim ortaya çıkarabilmektedir.

Zaman içerisinde yönetim kademesinde ki seçilmişlerin vatandaştan koparak yaptığı icraatlar, halkın demokratik kurumlara karşı olan güvenini sarsmaktadır.

- Çoğunluğu sağlayamayan alt kültür grupları yönetim sürecinin uzağında kalabilmektedir. Bu durum süreç içerisinde farklı sıkıntılara yol açarak demokrasi ve seçimlere olana inancı zayıflatmaktadır.

Geleneksel çoğunlukçu liberal demokrasi anlayışına alternatif olacak farklı model arayışları başlamıştır. Etnik kökenler dikkate alınarak oluşan siyasal sistem dar bir ulusçuluk olarak görülmektedir. Bu etnik anlayışın ise devletin meşruiyetini zayıflattığı ileri sürülmektedir (Sitembölükbaşı, 2005: 143-144).

Alternatif olacak model arayışları üçüncü bir yol olarak ABD eski başkanlarından Clinton tarafından söylenmiştir. Üçüncü yol devlet ile toplumu daha güzel bir şekilde kaynaştıracak, sivil örgütlenmeleri güçlendirecek bir modeldir. Bu sistem ile hem devletin hem de toplumların beklentileri karşılanmış olacaktır (Sitembölükbaşı, 2005: 144-145). Liberal sisteme eleştirel bir bakış orataya koyanların önerdiği sistem müzakereci demokrasi sistemidir. Müzakereci anlayışa göre halk siyasi süreçlerin içerisine daha fazla dahil olacaktır. Vatandaşın bilgilene süreci çok önemli olup, bilgi alışverişinin sağlıklı olması için mekanizmalar geliştirilecektir.

Bu modelin temelinde müzakere kültürü vardır. Vatandaş karar alma süreçlerine dahil olarak müzakere fırsatı olacaktır. Bu yönüyle doğrudan demokrasi uygulamasına yakındır. Bu modelde yasalar meşru olabilmesi için serbest ve açık müzakereler ile geniş bir kabul ile olmalıdır (Sitembölükbaşı, 2005: 148). Müzakereci demokraside, her türlü görüşün müzakere sürecine dahil edilmesi esastır. Görüşler sivil toplum

kuruluşları tarafından öne sürülmekte; müzakerenin sınırları ise, devlet tarafından belirlenmektedir (Tosun, 2001).

Habermas, toplumsal sözleşmenin bir sonucu olarak halkı görmektedir. Toplumsal mutabakat ve sözleşme eşit ve özgür bireylerin bir araya gelerek oluşturdukları yasal düzenlemeler içerisinde bir yaşam iradesidir. Yine Habermas'a göre demokratik işleyiş ve yönetim istişare süreçleri halkın katılımı ile olmalıdır (Göztepe, 2009: 236-238).

Habermas'a göre liberal demokrasi modelinde devlet arabuluculuk işlevi yapmaktadır. Bireyler devlet tarafından veya başka bir kişi tarafından gelecek müdahalelere karşı korunması öngörülmektedir. Liberal demokrasi anlayışında politika bireyler kendi ekonomik menfaatleri için devlete karşı yürütülen bir etkinliktir. Özel menfaatleri uğruna eylem yapam ve oy verme gibi politik etkinlikler yürütürler. Cumhuriyetçi modelde ise, eşit bireyin iletişim ile mutabakatına bağlı bir toplum modeli uygulanır ve siyasi yapı içerisinde bireyler aktif bir katılım söz gösterir. Devlet düşünce ve irade oluşmasının tüm safhalarını güvence altına almakla sorumludur. Habermas liberal modeli aktif katılım üzerinden ele alır; Cumhuriyetçi modelde ise demokratik işleyişi vatandaşın erdemlerine ve etik anlayışına çok fazla bağımlı kılarak, idealize ediyor olmasını eleştirmiştir (Göztepe, 2009: 236-238) .

Müzakereci demokrasi ile ilgili Smith ve Wales tarafından geliştirilen vatandaş jürileri uygulaması ile Evans ve Boyte tarafından geliştirilen serbest alanlar çalışma modeli kurumsallaşma adına üretilmiştir. Vatandaş jürilerinde tavsiye tarzında raporlar oluşturulmaktadır. Bunu yapmak içinde rasgele seçilen kişilerden seçilen grup bir araya gelerek, bilgi toplar, gerek görülürse tanıklar ile görüşülerek ortak bir müzakere ortamı ile bir sonuca ulaşılır. Bu sonuç rapor olarak sunulmuş olur. Serbest alanlar yönteminde, toplumda herkesin katılım gösterebileceği açık alanlarda tartışma ortamı hazırlanmaktadır. Burada kişiler belirli bir saygı çerçevesi içerisinde, kendi kimlikleri ile oluşturduğu düşüncelerini anlatmaktadır. Bu sayede toplumda beraber müzakere etme, birbir görüşlerine saygı duyarak müzakere edebilme yetenekleri gelişmektedir.

Bir başka model ise, Vatandaş birlikleridir. Sivil toplum kuruluşları üzerinden siyasi partilerden bağımsız şekilde çalışan gruplardır. Etkinliklerini kendileri

planlamaktadır. Toplumu ilgilendiren konularda müzakere ederek çözümler üretmeye çalışan elde ettikleri sonuçları yönetim mevkiinde bulunanlar ile paylaşarak onları etkilemeye çalışmaktadırlar (Sitembölükbaşı, 2005: 154-155).

Genel anlamda müzakereci demokrasi anlayışı şu temellere dayanmaktadır (Sitembölükbaşı, 2005: 148-156) :

- Vatandaşlar siyasi hayatla bağlantı kurmak üzere her an bir araya gelebilmektedir. Belirli bir gündem zorunluluğu olmadan bilgi alışverişinde bulunarak, gönüllü birliktelikler oluşturmaktadır.
- Müzakereci demokrasi, anlaşılamayan konularda bireylerin bir araya gelerek yaptıkları müzakereler sonucunda katılımcıların birlikte ürettikleri herhangi bir fayda üzerinde mutabakat sağlanmaktadır.
- Müzakereci demokrasi, toplumun bireylerinin birbirini anlayarak siyasi diyaloglar ile birbirlerini ikna etmek üzerine bir anlayış öngörülmektedir.
- Meşruiyet kaynağı birlikte oluşan iradeden gelmektedir. Bireyin tek başına oluşturduğu iradenin değil, bir araya gelerek müzakereler sonucunda aktif katılım ile oluşan sonuç esas alınır.
- Kişiler birbirlerini etkileyerek, fikir alışverişi yaparak karar alınan süreçlerde bulunurlar. Bu devam eden müzakereler neticesinde alınan ortak kararlar ise her katılımcının rahatlıkla benimsediği kararlar olmaktadır.
- Demokratik müzakere, toplumsal bakışta karşılıklı saygıyı ön plana çıkarır. Toplum menfaatları bireysel çıkarların çok ötesinde tutulur. Bu anlayış çoğu zaman büyük ayrışma yaşanmayan ihtilaflarda çözüme gidilmesini kolaylaştırır

Müzakereci demokrasi uygulanırken aşağıdaki ilkelere dikkat edilir (Tunç, 2008; Greiff, 2009: 149-150) :

- a. Müzakere de tartışma kültürü ile yapılır, bir görüş alışverişi ve karşılıklı bilgi aktarımı söz konusudur.

- b. İsteyen herkes katılabilir. Kararlardan etkilenecek olan herkesin bu müzakereye girebilme hakkı vardır.
- c. Katılımcılarda eşitlik esastır. Dış baskılara müsaade edilmez.
- d. Müzakere uzlaşmaya varmak üzere yapılır, kendi içerisinde tutarlı bir süreç işletilir.
- e. Müzakere konuları herkesi ilgilendiren toplumsal ihtiyaçlar üzerinden belirlenir.
- f. Sonuçları itibarı ile de özgürlükleri kısıtlayıcı ve adaleti bozucu kararlar alınmamalıdır. Kısaca özetlenirse, müzakereci demokrasi, vatandaşların karar oluşturma sürecine katılımını öngörmektedir. Bu sürece katılım sonucunda belirli bir faydaya ulaşmak değil karşılıklı bilgi alışverişi ve etkileşim önemsenmektedir. Bu etkileşim sonucunda oluşacak ortak faydanın katılımcı kişiler tarafından benimsenmesi noktasında oluşacağını iddia eden demokrasi modeli olduğunu söylemek mümkündür.

Bir tarafta ‘hukuk devleti, insan hakları savunusu ve birey özgürlüğü’ gibi liberal geleneği oluşturan kurum ve değerler, diğer taraftan ‘eşitlik, yöneten ve yönetilen arasındaki özdeşlik ve halk egemenliği’ gibi demokrasi geleneğini oluşturan fikirler eklenerek yeni bir siyasal biçim olarak modern demokrasiyi oluşturur (Mouffe, 2000:2-3).

Mouffe, liberalizmin ve demokrasinin doğaları gereği çelişkili olduğunu Carl Schmitt’e referans vererek ve onun siyaset tanımını benimseyerek açıklar. Ancak Schmitt’in liberalizm ve demokrasinin birbirlerini ortadan kaldırdığı ve hiçbir şekilde bir araya gelemeyeceklerini ve homojen toplumlar dışında demokrasinin imkansız olduğu sonucuna ulaşması nedeniyle ondan ayrılır ve tam da bu uyumsuzluktan bir demokrasi modeli yaklaşımını geliştirir (Mouffe, 2000; 1993).

Mouffe’a göre, liberalizm ve demokrasi arasındaki eklenme kendi projesi olan radikal demokrasi için hayati bir önem taşır; “Radikal demokrasi, halk egemenliği ve yurttaş eşitliği fikirlerinin doğal haklar, anayasal hükümet ve güçler ayrılığı gibi liberal temalarla eklenmesinin –liberal demokrasi açısından kurucu bir eklenmeyi haklar talep edilmesini ve özgürlük ve eşitlik fikirlerine yeni anlamlar, yeni

kullanımlar ve yeni uygulama alanları kazandırılmasını mümkün kıldığını teslim etmelidir”. (Mouffe, 1992:2).

Mouffe’a göre demokratik siyaset için temel mesele, ‘siyasal’ boyuta bağlılık, siyaseti uysallaştırılmış düşmanlık olarak anlamak ve insan ilişkilerinde potansiyel olarak varolan antogonizmayı eritmeye çalışmaktır. Bu durumda asıl sorun dışlama olmaksızın rasyonel uzlaşmaya nasıl ulaşılacağı değildir. Siyaset, çelişkiler ve çeşitlilikte birliği sağlamayı amaçlamalıdır ve bu daima ‘biz’in yaratılmasını gerektirir. Bunun için de ‘onlar’ın belirlenmesi gerekir. Biz/onlar ayrımının çoğulcu demokrasi ile uyumlu olarak kurulmasını sağlayacak olan çekişmeci-çoğulcu demokrasi anlayışıdır (2000:13)

Mouffe siyasetin müzakerelere değil, çatışmalara dayandığını ifade etse de, siyasetin temelini antagonizmadan çekişmeye kaydırarak ve bunun ‘düşmanlar’ arasında değil, ‘muarızlar’ arasında olduğunu ileri sürerek siyasetin özünü oluşturduğunu söylediği dost/düşman ilişkisinden ve çatışmacı siyasetten uzaklaşıp, daha uysal, evcil bir siyaset anlayışını ortaya koymaktadır.

Kuramsal öncelleri farklı olsa da, her iki demokrasi modelinde de farklı kimlikler arasında karşılıklı etkileşim arzulanmaktadır ve buna bağlı olarak kimliklerin oldukları gibi kalmaları demokrasiyi engelleyeci olarak görülmektedir.

Mouffe’un geliştirdiği çekişmeci modeldeki paylaşılması gereken ortak değerlerin varlığı ve kimliklerin kendileri gibi kalmaması için getirdiği öneriler - tikelliklerin evrenselleştiril(e)memesi, toplumu düzenleme ayrıcalığını hiç bir kimliğin kendinde bulunduğunu iddia etmemesi, ötekini dönüştürürken, kendisinin de dönüşmesi gibi- Benhabib’in önerdiği müzakereci modeldeki “perspektiflerin yer değiştirmesi” ilkesiyle benzerlikler gösterir.

Mouffe ikna yoluyla bir anlaşma olması fikrine karşı olmakla birlikte, farklı bir yerden, çekişme temelinde farklılıkların birbirlerini karşılıklı değiştirme ve dönüştürmesiyle çelişkilerin aşılabileceğini ifade etmiş olmaktadır.

Mouffe siyasetin müzakerelere değil, çatışmalara dayandığını ifade etse de, siyasetin temelini antagonizmadan çekişmeye kaydırarak ve bunun ‘düşmanlar’ arasında değil, ‘muarızlar’ arasında olduğunu ileri sürerek siyasetin özünü oluşturduğunu söylediği dost/düşman ilişkisinden ve çatışmacı siyasetten uzaklaşıp, daha uysal, evcil bir siyaset anlayışını ortaya koymaktadır.

Mouffe’nın müzakereci demokrasi modeline yönelik eleştirilerinden biri, kimliklerin ya da farklılık konularının kurulmasında temel olan ‘tutku’ nun bu modelde rasyonelliğin sağlanması adına yer alamamasıdır.

2.2. Medya ve Demokrasi İlişkisi

Modern demokrasi ve medya tarihi arasındaki ilişkiyi ele alabilmek ise iki yönlü bir yaklaşımla mümkün olmaktadır ki bunlar; gazeteciliğin tarihi ve basın özgürlüğünün tarihidir (Nerone, 2003: 96-103). Bu iki tarih ele alınmadan medya ve demokrasi ilişkisinin tarihsel bir bağlamda ele almak sağlıklı sonuçlar ortaya çıkarmaz. Bu kavram 1960’lı yıllardan sonra toplumsallaştı ve bugünkü anlamıyla kullanılmaya başlandı (Scannell, 2002: 194) .

Basının tarihi geçmişine baktığımızda il olarak daha günlük kaygılar ile hareket eden bir anlayış görmekteyiz. Basının dördüncü güç olarak tanımlanması bu dönem için mümkün olmayıp, denetleme ve siyaset üzerinde kamuoyu oluşturma işlevinin henüz çok uzağındadır. Bu dönemin basını da daha çok baskı teknolojilerini kullanarak, kilisenin ihtiyaçlarını karşılayan ve kısmen de ekonomik ve sosyal konulara eğilen bir yapıya sahiptir (Conboy, 2004: 9). Bu nedenle ilk dönem basını kamunun çıkarlarını kollayan bununla ilgili sürekli gözetim yapan bir kurum olarak görmemek gerekmektedir. Fakat zaman içerisinde aydınlanma düşüncesinin yaygınlaşmasında etkin rol oynamıştır. Burada üstlendiği rol basının artık çok yönlü ve toplumsal bir boyuta geldiğini göstermiştir. Zamanla üstlenilen bu görev de ilk dönem anayasal devletleri için yararlı bir yapı olarak basının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Özellikle 18. yüzyılın sonları ve 19. yüzyılın başlarında basının anayasal rejimlerde giderek artan önemi ve etkisi olmuştur. Basın özgürlüğü ile hükümet güçlerini yönetmek için seçilmiş bireylerin eylemlerinin bilindir kılınacağını dile getirmiştir (Mill, 2001: 79).

Bu süreç sonrasında anayasal rejimler için yararlı bir yapı olarak algılanan basın, basın özgürlüğünün kazanılması ile birlikte kamu için de yarar üreten ve kamusal çıkarları gözetebileceğine inanılan bir yapı olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu algının oluşmasında Amerikan Anayasası'na 15 Aralık 1791 yılında yapılan İlk Ek (First Amend ment) ve Fransa'da basın özgürlüğünün temelini atan 1789 tarihli İnsan Hakları ve Yurttaşlar Bildirgesi'nin 11. maddesi belirleyici olmuştur (Özgen, 1998: 53-54). Bu maddeye göre düşünce ve inançların serbestçe başkalarına ifade edilmesi temel insani haklarından birini oluşturur. Bu bakımdan her vatandaş serbestçe konuşmak, yazmak ve basmak hakkına sahiptir. Ancak kişi bu özgürlüğü yasaların belirttiği biçim de kötüye kullanırsa, eyleminin sorumluluğunu da üstüne almaktadır (İnuğur, 1993: 90).

Basın özgürlüğü en önemli konulardan biridir. Basının işlevini yerine getirebilmesi için olmazsa olmaz şartların başında gelmektedir. Basının özgür hale gelmesi ise teorik olarak yazıldığı kadar kolay olmayan bir konu olup çok farklı bileşenleri vardır. Basın özgürlüğü mücadelesi ilk olarak ve en canlı biçimiyle İngiltere'de ortaya konmuştur. Bu mücadelede öne çıkan isimlere göre, özgür bir basına sahip olmak, bireylerin hükümete karşı kullanabilecekleri bir kozdur. Bu sayede hükümetlerin çirkin işleri örtbas edilemez ve basın özgürlüğü sayesinde hükümetlerin yurttaşlarda ve toplumlarda daha önce açmış olduğu yaralar iyileştirilir ve yeni yaraların açılması da engellenmiş olur (Keane, 1999: 29–30).

Basın özgürlüğü sayesinde hem kamunun faydası gözetilirken, aynı zamanda da bireysel özgürlükler ve daha birçok özgürlüğü de koruma altına almak mümkün olmuştur. İngiltere'den bir örnek olayda Thomas Paine'nin iftiracılık suçlamasına karşı savunmasını yapan Erskine, bu suçlamanın İngiliz anayasasının basın özgürlüğü ilkesine aykırı olduğunu ileri sürerek, savunmasını iddianın geçersiz olduğu savına dayandırmıştır (Keane, 1999: 28). Bu savunma sayesinde Paine özgürlüğüne kavuşmuş, özgür bir basının ne denli yararlı olduğu kanaati de bir kez daha kamu bilincinde pekiştirilmiş ve toplumsal bilinçte yöneten yönetilen ilişkisini sorgulayıcı bir dönüşüm sürecinin de fitili ateşlenmiştir. Yine İngiltere'de Avam Kamarası Milletvekili olan polemikçi yazar John Wilkes hükümete karşı çıkan yazıları yayınlamış ve parlamentodaki oturumların halka açıkça duyurulmasını savunmuştur. Bu süreç

sonucunda parlamentodaki açık oylamalara ait bilgiler gazetelerde yer almaya başlamıştır (İnuğur, 1993: 76).

Basın zamanla Dördüncü Güç olarak tanımlanmış ve bu şekilde işlev görmüştür. Fourth Estate (Dördüncü Güç) tanımlamasını literatüre kazandıran Edmund Burke'dir. Burke'nin tanımlamasında basına dördüncü güç görevinin; Lord, Kilise ve Halk üçlüsünü denetlemek adına verildiği dile getirilmektedir (Schultz, 1998: 132). Burke gözlemleri sonucunda parlamentoda üç ana gücün olduğunu görmüş ve bu üç güce alternatif ve denetleyici dördüncü bir gücün gerekliliğinden bahsetmiştir. Onun için demokrasinin sağlığı dördüncü güç olan basın ve basın özgürlüğüne bağlıdır (Baker, 2007: 5). Basın ile ilgili daha önceleri yapılan tanımların eksik kalan yönleri bu tanım ile kapanmış daha kapsayıcı bir hal almıştır. Bu tanım ışığında basın olayları aktarıcı pozisyonundan çıkararak kamunun denetçisi olma durumuna geçmiştir.

Dördüncü Güç kavramsallaştırması 18. yüzyılda sınırsız güce sahip olan devlet sistemlerini sınırlayan güçler ayrılığı prensibiyle ilişkilidir. Birçok düşünürü göre basının bu görevi, bilgi ve haber verme görevinden daha da önemlidir, çünkü basın bu sayede vatandaş devlet müdahalesinden korumaktadır (Volmert, 2006: 4). Basın artık çok daha güçlüdür ve vatandaş nezdinde itibarlıdır. Basının dördüncü güç olarak nitelenmesi basına kamuoyunda güçlü bir söylemsel yapı kazandırdı bu sayede basının tarihsel süreç içerisinde siyasal iktidarlara karşı politik bir güce dönüştü (Conboy, 2004: 109). Basın klasik bir baskı işlevinden öteye artık olaylar karşısında toplumun nasıl tutum takındığını merakla izlediği bir yapı haline gelmiştir. Toplumda ki mücadelelerin verilmeye başlandığı bir alan olmaya başlamıştır. Öyle ki basının tarihçesi aynı zamanda demokrasi, insan hakları ve özgürlük mücadelelerinin tarihçesi olmuş ve birbiriyle paralellik göstermiştir (Avşar ve Demir, 2005: 39).

Bütün bunların ışığında modern siyasal sistemlerde Edmund Burke'nin Fourth Estate (Dördüncü Güç) dediği, gazetecinin ve basının gücü elinde bulunduranların uygulamalarını, gücün kötüye kullanımını, yöneticilerin topluma karşı sorumluluklarını yerine getirip getiremediklerini denetledikleri sistem modern çağın demokratik rejimleri için bir ön koşul halini almıştır (McNair, 2009: 240). Bugün demokratik toplumlarda

siyasi iktidarı denetleyen, toplumun çıkarlarını öne çıkararak, vatandaşa rehberli yapan bir basın anlayışı her kesimin üzerinde mutabık olduğu bir anlayıştır.

Basındaki bu temel dönüşüm genel olarak daha demokratik anlayışların yönetime sahip olmasıyla başlamıştır. Bu dönüşümün geçerli bazı sebepleri arasında dönemin İngiltere'sinin siyasal yapısı, siyasal bilinci ve toplumsal dönüşümü sayılabilir. Fakat en önemli gerekçe ise İngiltere'de 1688 yılında kralın yetkilerinin minimize edilmesi ve parlamentonun yönetimi ele alması olmuştur (Göze, 1995: 428-429). Bu gelişmeler özgür basına doğru adımların atılmasını hızlandırmıştır. Ayrıca bir yıl sonra yeni krala Bill of Rights'ın (Haklar Bildirisi) kabul ettirilmesi, İngiltere'de özgür basının doğmasını sağlamıştır. Yine İngiltere'de 18. yüzyılın ilk yarısında, basın özgürlüğünün bireyin doğal hakkı ile temellendirilmesi, devletin keyfi uygulamalarının sınırlandırılması gereği bir mutabakatta yer almıştır (Köker, 1998: 128). Bu süreçler basının kamuoyu adına denetim görevini yapmasının zeminini hazırlamıştır. Hem bireysel hakların gündeme taşınması hem de toplumsal çıkarların savunuculuğu basın yolu ile yapılmaya başlamıştır. Basın, demokratik mücadele yoluyla elde edilmek istenen bütün özgürlüklerin kesiştiği merkezi bir noktada yer almaktadır (Talu, 1996: 282).

Bugün özgürlükçü demokratik bir düzende, devletin kitle iletişim araçlarıyla olan ilişkisi, yalnızca basının özgürce çalışabilmesi için gerekli hukuki şartları ve ortamı sağlamasıyla belirlenir. Gerekirse basında çok sesliliği korumak için adil, eşitlikçi olmak ve ideolojik davranmamak şartıyla ekonomik destek sağlanabilir (Demir, 2007: 17). Devlet basının özgürce çalışabileceği hukuki düzenlemeleri yapacaktır, bunun yanında denetim görevini daha etkin yapabilmesi için basının işini kolaylaştıracak alt yapı çalışmasını koordine etmelidir. Demokratik toplumlarda vatandaşın bilgilenmesi ve yönetim sürecinin içerisine katılması çok önemli olup, basın yolu ile buna destek verilebilir. Demokratik bir toplumda yurttaşların rasyonel kararlar verebilmesi için bilginin taşıyıcısı konumundaki medyanın özgür olması gerekmektedir. Bu özgürlük, dördüncü kuvvet şeklinde açıklayabileceğimiz medyanın denetim işlevi için de gereklidir (İrvan, 1996: 731).

Bu kadar önemli bir işlev gören basının halkına karşı ciddi görev ve sorumlulukları oluşur. Bu görevleri layıkıyla yapabilmesi tüm yurttışa karşı bir ödevidir. Bugün modern demokratik sistemlerde medyanın çeşitli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Medyanın demokratik rolleri bakımından kamusal gözcülük, temsil ve haber verme rollerinin çok önemli olduğunu dile getirmektedir (Tokgöz, 2008: 273). Hiçbir etki altında kalmadan bu işlevini yerine getirmek üzere tüm basın çalışanlarının görev ifa etmesi toplum tarafından beklenmektedir.

Liberal düşünce bağlamında medyanın birincil rolünün kamu gözcülüğüdür. Medyanın temsil etme rolünü ise yasama, yürütme ve yargı yanında dördüncü bir güçtür. Haber verme rolüyle de medyanın kişinin kamusal mantıksallığını arttır ve kendi kaderini belirlemeye olanak tanıma işlevini yerine getirmeye çalışır. (Tokgöz, 2008: 273)

Basın demokratik sürecin vazgeçilmez bir parçasıdır. Vatandaşın haklarını kullanması için gereken bilgi akışını basın sağlar. Basın yoluyla olayların yorumlanmasına, tartışılmasına olanak sağlanır. Basını takip eden vatandaş olaylar karşısında fikir belirler duruma göre mevcut fikrini değiştirir. Siyasal tercihler bu sayade her yönüyle tartışılabilir.

Bu, medyaya ve kamusal tartışmalara erişimi gerektirir. Dahası, bu demokratik sürecin gerçekleşebilmesi için yurttaşların medyada karşılaştıkları haber ve bilginin doğruluğundan emin olması ve medyada her türlü düşüncenin yer alabilmesi gerekir (Demir, 2007: 17).

Bugün siyasal iktidarlar ve basın arasındaki ilişkilerin yansıyış biçimi çoğu zaman sistemin sorunlu mu yoksa sorunsuz mu işlediği yönünde önemli bir gösterge olabilmektedir. Buna göre demokratik bir düzenin gereği olarak siyasal iktidarlar toplumu yönetme işlevini sürdürürken basın vb. kurumlar da bu yönetme işlevinde gözlemci konumunda bulunmalıdırlar ve gerekirse söz konusu yönetim işlevine karşı eleştirel bir tavırda takınabilmelidirler. Aynı şekilde siyasal iktidarlar da basını bu işleyişle kabul etmelidirler, ona karşı duyarlı olmalıdırlar; ancak bu duyarlılık hiçbir zaman basın üzerinde baskı uygulamaya yada onu kendine uydurma sürecine dönüştürülmemelidir (Güngör, 2010: 103; Gölcü, 2015).

BÖLÜM 3: TÜRKİYE’DE ASKERİ VESAYET VE SİYASİ KATILIM

3.1. Türkiye’de Askeri Vesayet

3.1.1. Osmanlıdan Günümüze Devlet Yapımız

Osmanlıda askerler önemli bir yere sahiptir. Ancak askerleri harekete geçirip kontrol edebilen yapı bunu bir güç kaynağı haline getirmişti. Yöneticilerden oluşan bu sınıf askeri sınıf ya da askeri olarak isimlendirilirdi (Mardin, 1994: 126; Heper, 1998: 210; Dursun, 1999: 61).

Askerin yönetim içinde yer alma isteği ile beraber Siyaset kontrol edilerek istedikleri değişiklikler yaptırılmıştır. Asker baskısı karşısında birçok üst yönetimde bulunan insanlar makamlarından alınmış, hatta canlarından olmuşlardır. Bunlar arasında sadrazamlar ve sultanlarda vardır (Dursun, 2005: 176; Çitçi, 2006: 19-20).

Yeniçeri özlük haklarından memnun olmadığında bir çok isyan çıkartmıştır. Daha ileri giderek devlet yöneticilerinin ölümüne giden sonuçlar yaşanmıştır (Cem, 1998: 178-179).

Ordunun oluşturduğu baskı ile siyasal yönetim sistemi II. Meşrûtiyet’te değişmiştir. Yine asker baskısı ile Kanun-i Esasi’yi hayata geçirmiş ve anayasal yönetim süreci başlamış oldu (Dursun, 2005: 176).

İttihat ve Terakki zamanlarında asker siyasete müdahil olmak istemiştir (Heper, 2006: 101).

Modernleşme süreci batı toplumunda endüstriyel devrim ile beraber hayata geçirildi. Osmanlı bu süreci asker ve sivil bürokrasinin toplum önünde liderlik yapması ile gerçekleştirmeye çalıştı (Kalaycıoğlu, 1994: 16).

Osmanlı toplumunda aydınlanma süreci alttan gelen bir halk itici gücü ile yapılmamıştır. Askeri ve sivil elitlerin modernleşme kavramını bir dayatma ile kabul

ettirmeye çalışmıştır. Yukarıdan aşağıya dizayn etme şeklinde uygulanmıştır ve bireye indirgenmemiştir (Kılıçbay, 1994: 210).

Osmanlı'da organize bir topluluk yapısı vardır. Bu toplulukların hukuki ve iktisadi yönetimleri vardır. Ancak bu organize olmayı bir mutlak otorite olarak görmek mümkün değildir. Tam bir sistemden, hukuki ve iktisadi sistemden söz edeceksek bu sistem devlet tarafından uygulanmaktadır.

Sivil toplum ifadesi tam olarak Batılı bir anlayış ile Osmanlı'da ifade edilmemiştir. Hatta Osmanlı'da sivil toplumu ifade ederken kullanılan hukuki sistem ve iktisadi sistem kavramı Batı'da ki kullanımına eş bir şekilde kullanılmaz. Bu farkı anlayabilmek için Batı'dan farklı gelişmiş sosyal yapının iyice irdelenerek sivil toplumun tam olarak neye karşılık gelebileceğini bu sosyal hayatta ki kurumlar ile örtüştürerek incelemek ile mümkün olacaktır (Mardin, 1990: 23).

Batı'da kilise / seküler güçler; feodalite / burjuvazi / endüstri proletaryası; mahalli odaklar / ulusal odaklar şeklinde görülen kutuplaşmaların oluşturduğu çatışma yerine, daha uzun vadeli bir süreç bakışı ile toplum / devlet etrafında oluştuğunu görürüz.

Osmanlı'da ki birçok uygulamayı analiz ettiğimizde, Osmanlılar'da sivil toplum unsurlarını görebilmekteyiz sorusuna hem evet, hem hayır cevabını verebiliriz (Mardin, 1990: 28).

Loncaların çalışmasına, devletin esnaf üzerindeki kontrolüne ve siyasi kurumlardan uzak tutulmalarına baktığımızda imaj biraz daha bulanık gözüküyor. Fakat salt Batı'ya bakarak bu kontrollerin "sivil toplumu" ortadan kaldıracı olduğunu ileri süremeyiz (Mardin, 1990: 28)

Türkiye'de ki bu yapı her zaman baskın olmaya devam etmiştir. Ülkenin ne kadar demokratikleşeceğine askerler karar vermiştir. Siyasilere ne kadar izin verileceğine ne zaman müdahale edileceğine hep kendileri karar vermişlerdir. Askeri vesayet siviller üzerinde her zaman devam edegelmiştir. Bu vesayet oluşturduğu kurumsal yapıyla da sürekli bir denetim oluşturmuştur. Zaman içerisinde denetimlerinin

azaldığını düşündükleri süreçlerde yeni bir darbe ile sisteme müdahale etmişlerdir. Yapılan darbelerden sonra yeni bir anayasa yapılmıştır. Tabii bu anayasa yine askerlerin vesayet ve denetimini artıracak şekilde oluşturulmuştur. Siyasilerin eylemlerini kontrol edebilmek, gerektiğinde etkisiz kılabilmek için MGK, Anayasa Mahkemesi vb. kurumsal yapılanmalara gitmişlerdir. Bütün bunlar ile halk organize hale gelip bir türlü tepkisini açıkça ortaya koyamamıştır.

3.1.2. Türk Silahlı Kuvvetlerinin Statüsündeki Değişiklikler

Silahlı kuvvetler, milli mücadele zamanında bakanlık olarak varlığını sürdürüyordu. Milli Savunma Bakanlığı (Müdafa-i Milliye Vekâleti) haricinde Genelkurmay Bakanlığı (Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Vekâleti) vardı. 1924 yılında kaldırılan Genelkurmay Bakanlığı yerine, görevlerinde özerk Genelkurmay Başkanlığı kuruldu. Genelkurmay başkanı, başbakanın teklifi ile cumhurbaşkanı tarafından atanıyordu. Cumhurbaşkanı adına orduya emir ve komuta ediyordu. (Erdoğan, 1997: 277; Çitçi, 2006: 28).

1944 yılında Genelkurmay Başkanlığı özerkliği son kaldırıldı. Barışta başbakana karşı oldu. Bu değişiklik ile asker, sivil otoriten altına girmiş oluyordu. 1949 yılında yapılan yeni düzenleme ile bu sivil anlayış daha hakim hale gelmiş ve Genelkurmay Başkanlığı artık Milli Savunma Bakanlığı altında bir dairesi olmuştur. Bu değişiklik sonucunda Milli Savunma teklifi ile Genelkurmay başkanı atanabilecektir (Erdoğan, 1997: 277).

Ordu bu şekilde ki bir düzenlemeyi kabul ediyor olmasının arkasındaki düşünce, askerinin her zaman destek verdiği İsmet İnönü'nün yönetiminde bu değişikliklerin yapılıyor olması idi (Dursun ve Yurttaş, 2006: 229). Sivil asker ilişkilerinde çok partili demokratik hayata geçişle beraber bazı değişiklikler meydana gelmiştir. Seçilmişlerin lehine bazı uygulamalar pratikte olmaya başlamıştır. Demokrat partinin bu hareketleri ise askerde ciddi rahatsızlık uyandırmıştır. Bu süreç 1960 askeri darbesi ile sonuçlanırken 1961 anayasası ile asker tekrar etkin konumuna geri döndü hatta daha özerk bir duruma geldi.

Hiyerarşik olarak bir bağlantısı olmadığı bağımsız bir yapı haline getirildi. Genel idare artık ordu ile ilgili süreç dışında kalmıştı. Başbakan' a karşı sorumlu olup, Cumhurbaşkanı tarafından atanacaktır (Erdoğan, 1997: 277).

1961 yılı darbe sonrasında TSK'nin görevleri yeniden düzenlenmiştir. Artık, 35. maddede TSK Türk yurdunu ve Anayasa ile tayin edilmiş olan Türkiye Cumhuriyetini kollamak ve korumakla görevlidir yazmaktadır (Erdoğan, 1997: 276) .

TSK devletimize karşı yönelecek düşman unsurları karşısında her zaman hazır olmalıdır. Böyle bir saldırı ile karşı karşıya kalındığında yetkili organların vereceği karar ile TSK bu görevini ifa edecektir. Bu harekete geçme işi de anayasada tarif edilen sivil organlar üzerinden gelen talimatlar ile olacaktır. Nitekim askerinin kendi başına bir mücadeleye girmesi asla söz konusu değildir. Yetki verilerek böyle bir hareketin başlaması ile Cumhurbaşkanı adına bu çalışmalar yerine getirilecektir. Tüm bu faaliyetler esnasında ise Başbakan'a karşı her an sorumlu olmaktadır. Yine savaşın stratejisi Bakanlar Kurulu ile belirlenecektir (Erdoğan, 1997: 276).

Askerler yaptıkları bu darbeleri halkın gözünde meşrulaştırmaya gitmişlerdir. İç hizmet kanununun 35. maddesi daha sonra da yapılan müdahalelere dayanak teşkil etmiştir. Aslında orduya antidemokratik uygulamalarının hesabını soracak başka bir güç bulunmadığından, darbelere kılıf hazırlamakta pek zorlanmadılar. Anayasal düzenin ortadan kaldırıldıktan sonra bu yapıları bir hukuk kanununa uydurmaya çalışmanın hiçbir anlamı da olmayacaktır. Türk Silahlı Kuvvetleri, 35. Maddeyi görev addederek darbe yapmanın hukuki hiçbir gerekçesi bulunmamaktadır. Nitekim anayasa "hiç kimse Anayasa'dan almadığı devlet yetkisini kullanamaz" diye emretmektedir.

Ülkede meydana gelebilecek en zor anlarda bile sürekli seçilmişler üzerinden işlemler yapılabileceği anayasada açıkça ifade edilmektedir. Anayasaya göre, oluşan bu zor şartlar altında olağanüstü hal ve sıkı yönetim düşünülürse buna Bakanlar Kurulu karar verecek, Bakanlar Kurulu kararı ise TBMM'ye sunulup onay alınacaktır. TBMM'den onay alması halinde bu düzenleme hayata geçebilecektir (Kocaoğlu, 1997: 296).

Asker savaşta hükümet ve seçilmişlerin verdiği strateji doğrultusunda görevini yapacaktır. İç hizmet kanunu 36. Madde ilede askerin harp sanatının tüm inceliklerine sahip olarak, her an hazırlıklı bir halde olması gereğini ifade etmektedir (Erdoğan, 1997: 276).

1970 yılında 1324 ve 1325 numaralı kanunlar çıkarılarak, iki organ birbirinden ayrılmışlardır. Milli Savunma Bakanlığı Görev ve Teşkilatı Hakkında Kanun'un 4. maddesinde kara, deniz ve hava kuvvetleri komutanlıkları, MSB'nin görevlerini yerine getirme vasıtalarından birisi olarak sayılmıştır. Fakat bu madde 1971'de Anayasa Mahkemesi tarafından, Anayasa'ya aykırı bulunarak kısmen iptal edilmiştir. Yine bu Kanun'un 6. maddesine göre Genelkurmay Başkanlığı ve MSB'nin kuvvet komutanları ile yapacakları yazışmalar hakkında birbirlerine bilgi vermeleri öngörülmüştü. Bu maddeyi de mahkeme iptal etmiştir. Bunun gerekçesi olarak da MSB'nin bazı durumlarda kuvvet komutanlarına doğrudan emir verme ve bazı işleri gödürme ihtimali olduğu belirtilmiştir. Erdoğan'a göre bu kararlar Anayasa'ya uygun değillerdi ve TSK'yi olabildiğince siyasal iktidarın denetiminin dışına çıkarmaya dönüktüler (Erdoğan, 1997: 278).

Anayasa Mahkemesi her zaman önemli kurumlardan bir tanesi olmuştur. Sivil hayata geçildikten sonra, bu kurum seçilmişlerin yaptığı eylemleri denetim altında tutarak gerektiğinde engellemektedir. Kendisini kuran kuruma karşı Anayasa Mahkemesi sürekli vefa borcunu ödemiş, ordunun gönlünü hoş tutmuştur. Seçilmişleri kontrol etmekte yetersiz kaldığını düşünen askerler 1980 darbe sonrasında tekrar harekete geçti. 1982 anayasasında gerekli tüm önlemler hayata geçirildi.

Egemenlik her devlet için en önemli konudur. Bu yüzden her devlet ülkesine yönelebilecek tehlikelere karşı silahlı kuvvetlerini kurar. Silahlı kuvvetler bu yönüyle vatandaşların özgürlüklerinin şartıdır. Dışarıdan gelecek tehlikelere karşı kurulan ordu bazı istisnai durumlarda ülke içinden gelen tehditlere karşı da devleti korur. 1982 Anayasası'nın 118. maddesi "Milli Savunma" başlığı ile düzenlenmiştir. Bu, silahlı kuvvetlere milli güvenliği sağlama görevinin verildiğinin bir göstergesidir. Aynı şekilde yurt içinde asayişin ülkenin bölünmez bütünlüğünü tehlikeye sokacak noktaya doğru ilerlemesi durumunda da silahlı kuvvetlere görev düşer. Fakat eğer saldırılar polis

tarafından bastırılacak büyüklükteyse, silahlı kuvvetlerin kullanılması anlamsız olur. Silahlı kuvvetler görevlerini sivil siyasi makamların emrine uygun bir şekilde yerine getirirler. Silahlı kuvvetlerin re'sen harekete geçmeleri mümkün değildir (Erdoğan, 1997: 273-275).

Anayasal olarak incelendiğinde Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Bakanlar Kurulu'na bağlı olarak çalışan ve bu kuruldan emir alan bir yapı olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz (Erdoğan, 1997: 279).

Yüksek Askeri Şura 1971 Muhtırası'ndan sonra oluşturulmuştur. Şura'nın üç temel görevi vardır. Bunlar, Genelkurmay Başkanlığı'nın hazırlamış olduğu askeri stratejik ana fikre dönük olarak görüş bildirmek, Silahlı Kuvvetler ile ilgili kanun, tüzük ve yönetmelik taslaklarına dönük olarak görüş bildirmek ve Başbakan, Milli Savunma Bakanı ve Genelkurmay Başkanının isteği üzerine görüş bildirmektir (Erdoğan, 1997: 283). Başbakan ve Milli Savunma Bakanı dışındaki üyelerinin tümü askerdir. Şura'nın asker üyeleri Genelkurmay Başkanı, kuvvet komutanları, donanma komutanı ve bütün orgeneral ve oramirallerdir. Bu Şura'nın başkanı Başbakandır. Yılda iki kere toplanır. Genelkurmay Başkanının olağanüstü olarak toplantıya çağırması da mümkündür. Bu Şura'da ayrıca kadro fazlası olan albayların sayısını yıllık olarak belirlemek, bunların içerisinden generalliği ve amiralliğe kimlerin yükseltilmeyeceğini tespit etmek, tuğgeneral ve tuğamiral olacak albay kontenjanını belirlemek, terfi edecek olan general ve amiralleri belirlemek, vb. kadro sayılarının belirlenmesi ve terfiye dönük kararların alınması söz konusu olmaktadır. Şura'nın önemli yetkilerinden biri de disiplinsizlik ve ahlaki durum gerekçeleri ile subay ve astsubayların ordudan ilişkisinin kesilmesidir. Anayasamıza göre Yüksek Askeri Şura kararları yargı denetiminin dışındadır (125. madde 2.fıkra). Dolayısıyla ilişkisi kesilen subay ve astsubayların yargıya başvurmaları mümkün değildir. Burada keyfi uygulamanın yolu açılmıştır. Bu uygulamanın hukuk devleti ilkesine uygun düşmesi mümkün değildir (Erdoğan, 1997: 283; Dursun, 2006: 234; Kocaoğlu, 1997: 298-299; Çaha, 2005: 700). Aynı şekilde sıkıyönetim komutanlarının işlemleri de yargısal denetimin dışında bırakılmıştır ki bu da hukuk devleti ilkesi ile uyumsuzdur. (Kocaoğlu, 1997: 299-300).

Jandarma komutanlarının kaymakamlara vekalet etmesine son verilmiştir (Erdem, 2005: 765). Ak parti iktidarı döneminde 2002 yılından başlayarak asker sivil ilişkilerinde dengeyi seçilmişler lehine değiştiren epeyce düzenleme yapılmıştır. Bütün bunlara rağmen daha çok adımların atılması zorunluluğu devam etmektedir.

Mili Savunma Bakanlığı bünyesinde olan bir Genelkurmay ile ancak gerçek sivil kontrolü sağlamak mümkün olacaktır (Erdoğan, 1997: 288-189). Zira Genelkurmay Başkanı bu pozisyonu ile kendisini özerk olarak görmekte ve buna göre hareket serbestisi kendine sağlamaktadır.

3.1.3. Darbelerle Askeri Vesayet Tesis

Çok partili hayata geçilmesi sonrasında 1960 darbesi ile asker yeniden siyaseti dizayn etmeye başlamıştır. Ordu egemenlik hakkını siyasiler gibi davranmak kullanmış, yönetsel alanda askerler sürekli belirleyici olacak adımları atmaktan geri durmamıştır (Çavdar, 2004: 108-110). Bunu yaparken bürokratik elitler üzerinden hareket etmişlerdir. Seçimle gelen siyasi iktidar bürokratik elit eliyle sürekli engellerle karşılaşmıştır. Bürokrasinin gücü askerler tarafından verilen yetkilerle iyice perçinlenmiştir.

Askerler kendileriyle ilgili hükümetlerce alınan kararlardan hoşnut olmadıklarında bu tepkilerini farklı yollardan göstermişlerdir. Hava kuvvetleri komutanının görevden alınması üzerine Çankaya üzerinden hava kuvvetlerine ait jetler uçarak süreçten memnun olmadıklarını anında göstermişlerdir. Bunun sonucunda bu karar uygulanmadan askıya alındı (Çavdar, 2004: 109; Toker, 1991: 24-25).

Asker içinde hiyerarşik yapıda bozulmalar çok partili hayata geçişle beraber gözlemlenmiştir. Düşük rütbeli subaylar üstlerine karşı kalkışma hareketlerine girişmişlerdir. 1960 darbesinde de düşük rütbeli subaylar kendilerine görev addederek darbeyi gerçekleştirmiştir. Emir komuta zincirinde olmadan bu darbe yapılmıştı. Milli Güvenlik Kurulu asker içindeki bu hiyerarşiyi sağlamak üzere kuruldu. Yine MGK ile asker darbe yapmadığı süreçlerde dahi hükümeti yönetecek planlamaları yapar hale geldi. 1961 darbe anayasası ile oluşturulan bu vesayet kurumu yine bir darbe anayasası olan 1982 anayasasında da aynen devam ettirilmiştir. Bu kurumun yaptıklarını

anayasaya uygunluk bakımından incelemek bu işleyişi anlamak için epey yetersiz kalmaktadır. 1982 anayasası ile MGK işlevi şu şekilde ifade edilmiştir. 1983'te çıkan kanunda; Devletin milli güvenlik siyasetinin tayin edilmesi uygulamaya geçirilmesi ile ilgili kararların alınarak gereken koordinasyonun sağlanması konusundaki görüşlerini Bakanlar Kuruluna iletmekle görevlidir. İcra organı olarak tanımlanmamıştır. İstisari bir kurum olarak Bakanlar Kurulu'na öneri sunarak görevini yerine getirir (Erdoğan, 1997: 284). MGK'nın yasal statüye göre bakanlar kuruluna önerdiği konuların öncelikli olarak gündeme alınması esastır. Bu durum ise bunların uygulamaya geçirilmesinin mutlak olduğunu ifade etmemektedir. Hatta bu tavsiyeler uyma zorunluluğu da yoktur (Erdoğan, 1997: 284).

Bu kurula Cumhurbaşkanı başkanlık etmektedir. Anayasada bunun bu şekilde düzenlenmesinin hikmeti cumhurbaşkanlarının asker kökenli olmasında yatmaktadır (Dursun, 2006: 231). Özal dönemine kadar tüm cumhurbaşkanlarının asker kökenli olması asla tesadüfi değildir. Askerlerin kurduğu bu vesayet sistemlerinde cumhurbaşkanının sürekli asker kökenli birisi olması planlanmıştır. MGK başkanının cumhurbaşkanı olması da tamamen bununla ilgili idi. Bu iki kurumda askerler için çok önemliydi ve buna uygun şekilde askerlerden cumhurbaşkanları seçilmiştir.

Bu kurum üzerinden hükümet faaliyetlerine yön verilmesi anayasada genişleyerek devam etmiştir. 1961 anayasasında daha gevşek olan bazı düzenlemeler 1982 anayasası ile asker açısından güvence altına alınmıştır. 1961 anayasasında hangi bakanların kurula katılacağı belirtilmemişsen, 1982'de bu bakanlıklar tek tek yazılmıştır. Yine görev alanına giren konular ile ilgili olarak da 1961'de milli güvenliği ilgilendirecek konular olarak ifade edilmişken, 1982 anayasasında ise tanım önemli gördüğü tüm konularda diye iyice genişletilmiştir. Buna ek olarak Bakanlar Kurulu'na bildirilen konuların öncelikli görüşülmesi hususu eklenmiştir. Başka önemli bir düzenlemede hükümet olağanüstü hal ve sıkıyönetim kararı alabilmek için öncesinde MGK'dan görüş alması mecburi hale gelmiştir (Erdoğan, 1997: 285).

1961 yılında kurulan MGK aşamalı olarak güçlendirilmiştir. Oluşan ihtiyaçlar çerçevesinde sürekli olarak askerler bu kurumu daha etkin hale getirmişlerdir. Önceleri sadece görüş bildirirken sonrasında tavsiyede bulunma ve bu tavsiyelerin öncelikli

Bakanlar Kurulunca gündeme alınması noktasına gelmiştir. Askerler bu şekilde hükümetlere emirler vererek, sistem askerlerin vesayeti altına girmiştir.

Süleyman Demirel'in "Bakanlar Kurulu siyasi bir müessesedir. Ama MGK devlettir" (Hürriyet, 28.12.1996). Bu ifade aslında herşeyi anlatmaktadır. Siyasiler karşısında askerin nasıl bir baskı unsuru oluşturarak zihinleri etkilediğinin en üst perdeden sözlere döküldüğünü görmekteyiz (Erdoğan, 1997: 289).

Uzun tartışmalar yaşanmasına sebep olacak MGK değişiklikleri Avrupa Birliği süreci öne çıkarılarak yapılabilmektedir. 118. Madde epey değişikliğe uğramıştır. Bu düzenlemeler ile kuruldaki sivil sayısı artırılmıştır. Görüş bildiren bir kurul olmasına son verilerek tavsiye verir hale gelmiştir. Öncelikli gündeme alınma şartı da kaldırılmıştır (Dursun, 2006: 240; İzol, 2002: 200; Erdem, 2005: 761-764). Pratik uygulamada sivil sayının artması çok fazla etkili olan bir düzenleme değildir (Erdem, 2005: 763). MGK'da yapılan tüm değişikliklere rağmen askerin belirleyici tutumu bu süreçlerde yine devam etmiştir.

2495 sayılı ve 9 Kasım 1983 tarihli "Milli Güvenlik Kurulu ve Milli Güvenlik Kurulu Sekreterliği Kanunu"nda bazı önemli değişiklikler 2003'te gerçekleştirilmiştir. Artık MGK toplantıları her ay değil iki ayda bir olağan olarak toplanacaktır. Gerek MGK'nın gerekse MGK Genel Sekreterliğinin görev alanları daraltılmıştır. Eski uygulamada MGK Genel Sekreteri 15 orgeneral içerisinde seçilmekteydi. Yeni düzenlemeye göre sivil birisinin de MGK genel sekreteri olabileceği düzenlenmiştir. MGK'nın görev alanı devletin milli güvenlik siyasetinin tayin ve tespit edilerek uygulamaya dönük tavsiyelerde bulunma ve koordinasyonu sağlamaya dönük görüş oluşturmak olarak sınırlandırılmıştır (Dursun, 2006: 241; Erdem, 2005: 765-767).

Yapılan anayasa değişiklikleri Türkiye'nin yarı-demokratik olma özelliğini değiştirecek boyutta olmamıştır. Aslında sorun sadece yasal düzenlemelerle halledilecek gibi görünmüyor. Asıl problem zihniyetimizle ilgilidir. Zihniyet değişimini gerçekleştirmek gerekmektedir (Erdoğan, 2005a: 1082). Askeri bir kurtarıcı olarak görmek anlayışı esas olarak değişmelidir. Siyasilere olan güvensizlik, seçilmişleri sürekli zaaf içerisinde görmek demokrasinin önündeki en büyük engel olarak durmaktadır. Askerin AB sürecine olumlu yaklaşmadığı söylenebilir. AB sürecinin

Atatürkçülüğün sonunu getireceği yolunda emekli generallerin açıklamaları ve endişeleri var. Uyum sürecinde Türkiye'nin Kopenhag Kriterleri'ni yerine getirmesi istenmektedir. Bu ise sivil otoritenin üstünlüğünü ve askeri vesayet rejiminin sona ermesini gerektirmektedir (Erdem, 2005: 751-752).

Sivil asker ilişkileri demokratik yaşam için önemlidir. Askerelerin seçilmişlere karşı tavırlarının değişmesi süreç içerisinde yerleşecektir. Demokrasilerin ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerden biri de silahlı kuvvetlerin üzerinde sivil denetimin sağlanmasıdır (Erdem, 1999: 145; Kohn, 2000: 9-13). Halkın seçtiği vekiller-temsilciler karşısında hala bürokratlar yönetimde belirleyici ise demokrasiden bahsetmek çok mümkün olmayacaktır. Seçilmişlerin sivil ve asker bürokrasi üzerinde otoritelerinin belirgin olduğu sistemler demokrasilerdir.

Kohn'a göre teorik olarak orduyu siyasete müdahalenin dışında tutacak ve darbeleri engelleyecek hiç bir şey yoktur. Fakat sivil denetim uzun zaman başarı ile sağlandığı takdirde, askerlerde sivil denetimi kabullenme gerçekleşmektedir. Toplum ve basın ordunun sivil otoriteye itaatini gerekliliğine inanır. Orduyla sivil yönetim arasında bir kriz çıktığında, sivillerin çözüm bulacağı beklentisi hasıl olur. Askerler ise itaatsizlik durumunda kendilerinin zararlı çıkacaklarını düşünürler (Kohn, 2000: 14). Ülkede meydana gelen olaylar karşısında ilk olarak askerin tepkisi nasıl olur diye düşünüldüğünde burada demokrasiden bahsedilemez. Demokrasinin kurumsallaşması ise mümkün olmaz.

Aslında ilkesel olarak Türkiye anayasaları da TSK'yı sivil makamların denetimi altına vermiştir (Erdoğan, 1997: 278). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde askeri ve sivil bürokrasi yönetimi birlikte yapma eğilimi göstermektedir. Bürokrasinin vesayeti tesis edilmiş olduğu için siyasetin sınırları toplumsal kesimlerce değil, bürokrasi tarafından çizilmektedir. Bunda etkili olan sebeplerden biri de burjuvazinin gelişmemiş olması ve devletin ekonomide aşırı etkili olmasıdır. Bu durum bürokrasinin daha etkin olmasına neden olmaktadır (Tuncel, 2005: 607-608). Milli gelir son yıllarda hızla yükselmiştir. Hızlı bir kalkınma süreci gerçekleşmiştir. Özel sektör daha güçlü hale gelmiştir. Özel sektör ile beraber ekonomide kurumsallaşma hızlanmıştır. Devletin

etkisi azalarak liberal ekonomi güçlenmiştir. Küresel pazarlara açılan şirketlerin artması demokratikleşmenin itici gücünü oluşturmaktadır.

Demokrasinin kökleştiği ülkelerde resmi dogmalara yer olmadığı için, iç politikaya dönük olarak bir iç düşman ve onlara karşı topyekûn bir savaş algılayışı mevcut değildir. Bu ülkelerde, ortaya çıkan aşırı ideolojik yaklaşımları imha etme yoluna gidilmez ve bunları siyasal sisteme entegre etmenin yolları geliştirilir. Dolayısıyla herhangi bir askeri darbenin veya diktatörlüğün ortaya çıktığı gözlemlenemez (Erdem, 1999: 149). Türkiye’de ise asker etkin olmalı anlayışı körüklenmektedir. Bunu desteklemek için ülkenin bölüneceği, parçalanacağı söylemleri ile kamuoyu yönlendirilmektedir. Tehditler sürekli değişkenlik arz ederken, askeri vesayet durduğu yerde durmaktadır.

Demokratik ülkelerde seçimler çok önemlidir. Başarı veya başarısızlıkta ödül veya cezalandırma sandıkta olur. Demokrasi kültürünün kurumsallaşmadığı ülkelerde ise darbeler çözüm olarak görülmektedir. Bunun nedeni ise sorunlara müzakere ile ve demokratik yöntemlerle çözüm bulmada yetersiz kalınmasıdır. Askerler ise genellikle ülkeyi kaostan kurtarma gerekçesiyle müdahalede bulunuyorlar (Dursun ve Yurttaş, 2006: 224). Türkiye’de demokrasinin kurumsallaşamamış olmasının en önemli göstergesini ise darbelerin hiçbir karşı koyuşla karşılaşılmasıyla gerçekleştirilmesi oluşturmaktadır (Dursun, 2005: 175).

Sürekli baskı altında kalmış kişilerden darbeye karşı çıkması pek mümkün olmamaktadır. Orta tabaka dediğimiz halk sürekli olarak bir ekonomik mücadele içerisinde. Devlete karşı tüm yükümlülüklerini yerine getirmeye çalışırken devletini yönetenleri askerleri asla sorgulamamıştır. Farklı tepkiler gündeme geldiğinde de en üst perdeden cezalandırılmıştır. Sivil toplumun güçlenmemiş olması da vatandaşın kendi tepkisini ortaya koyamamasında etkin olmuştur.

3.1.4. Türkiye’de Gerçekleşen Askeri Müdahaleler

1960 yılından sonra Türkiye’de bir darbe tarihi oluşmuştur. 27 Mayıs 1960 darbesi, 1971 muhtırası, 12 Eylül 1980 askeri müdahaleleri peş peşe gelmiştir. Ardından

28 Şubat 1997 darbesi ve 27 Nisan 2007 e muhtırası yapılmıştır. Ordu yönetime silah zoruyla el koyup demokrasiyi ortadan kaldırmıştır.

Türkiye’de her on yılda bir yapılan darbelerin analizleri ideolojik bakışa göre farklılık göstermektedir.

Sosyalist yaklaşıma göre, askeri darbelerin nedeni, sınıf mücadelesinin varlığıdır. Her bir müdahale bu sınıf mücadelesi dolayısıyla ortaya çıkan çıkmazları ortadan kaldırmaya ve çözüme kavuştırmaya dönük olmuştur. Burjuvazi kuruluştan itibaren devletin baskıcı aygıtına bağımlı bir yapı sergilemektedir. Sınıf mücadelesinde ise g cs z düşmektedir. Askeri müdahaleler sayesinde burjuvazinin hegemonyasının devamlılığı sağılanmaktadır (Dursun, 2002-3: 125-129).

Liberal görüşü savunanlara göre ise askeri darbeler burjuvazinin ilerleyişi karşısında g  yitiren sivil-askeri bürokrasinin bir rövanş harekedir. Bu seçkinler parlamenter sistemde toplumu şekillendirme ve inşa etme fonksiyonlarını kaybetmektedirler. İşte bu kaybettikleri gücü tekrar kazanarak, toplumun hangi yönde nasıl şekilleneceğinin belirlenmesi amacı güdülmektedir. Türk siyasal hayatındaki ordunun Kemalist ve müdahaleci geleneğı müdahalelerin en önemli gerekçesi olarak görülmektedir. Çünkü bu yapı içerisinde ordu ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Toplum ile devlet arasındaki g  ilişkisi toplum lehine bir gelişim gösterdiğinde, müdahale yoluyla g  dengesinde devletin ağırlığı daha da arttırılmaktadır. Olay, bürokratik seçkinler ile siyasal seçkinler arasındaki bir mücadele olarak da görülmektedir. Siyasal seçkinler Cumhuriyet ideolojisinden her hangi bir sapma yaptıkları anda, bunun düzeltilmesi girişimidir. Böylece siyasal seçkinler cezalandırılmakta ve bürokratik seçkinlerin etkinlikleri arttırılmaktadır (Dursun, 2002-3: 129).

Askeri darbelerin nasıl bertaraf edileceğı konusunda en g c l  argüman demokrasinin kurumsallaşma ölçütüdür. Bir ülkedeki demokratik siyasal kültürün gelişmişlik seviyesi ile askeri darbeler arasında ters orantı olduğu söylenebilir. Bir ülkede demokratik siyasal kültür eğer zayıfsa (Türkiye’nin durumu) o zaman geniş bir müdahale yelpazesinin olduğu söylenebilir (Demir, 2002: 156). Merkez, çok partili hayata geçildikten sonra da çevreyi kontrol etmeye çalışmıştır. Çevrenin merkeze karşı güç kazanması sonucunda ya çevrenin partileri kapatılmış ya da askeri darbeye

başvurulmuştur. Demokrasinin sağlayacağı serbest ortamın çevreyi merkeze karşı güçlendireceği endişesi hep var olmuştur (Demir, 2002: 163-165). Bu süreç hızla ilerlemekte ve merkez zamanla bunu kabul etmek zorunda kalacaktır. Dolayısıyla zamanla bu konuda ilerleme sağlanacağı söylenebilir.

1980’li yıllardan başlayarak devam eden PKK terörü ile yürütülen silahlı mücadele TSK’nın toplum nezdindeki güvenilirliğini artırmaktadır. Bu iç tehditlerin varlığı askerin öne çıkmasını sağlarken demokrasiyi arka plana itmektedir. Türkiye’de terörün politik arenada önemli bir yer alması ve onunla yapılan mücadele TSK’nın siyasallaşmasında etkili olmaktadır. Bu durumu da kullanarak ordu siyasal alana müdahale edebilmektedir (İzol, 2002: 201).

Türk Silahlı Kuvvetlerinde verilen eğitimin içeriğini kendileri belirliyorlar. Bu eğitim sürecinde sadece ülkenin savunulmasına dönük teknikler verilmemekte, aynı zamanda ideolojik olarak da belli kalıplara sokulmaktadırlar. Atatürkçülüğü en doğru kendilerinin anladığını düşünüyorlar ve bu ideolojinin tek hakikat olduğu yoğun bir şekilde işleniyor. Cumhuriyetin ve ilkelerinin yegâne güvenilir savunucusunun kendileri olduğu inancı aşılanıyor. Sivil politikacılara karşı aşırı güvensizlik beslemektedirler. Bu algılayış sonucunda darbeler ve daimi denetim anlayışı olağanlaşmaktadır (Erdoğan, 2005b: 745-746).

Türkiye’deki mevcut sistem halktan çok askerin etkisi altındadır. Bu yapının değiştirilmesi ve halkın egemenliğin gerçek kaynağı haline getirilmesi gerekmektedir (Dursun, 1995: 18). Bütün bu darbelerin ortak özelliklerinin başında ise bir kısım sivillerin, siyasal partilerin bir bölümünün, bazı sivil toplum kuruluşlarının açıkça desteğini almış olmaları gelmektedir. Darbeler genellikle açıkça yapılmış ve daha sonradan cezalandırılmamışlardır (Özgür, 2004: 77-78).

Çoğu kez muhalefet iktidarı denetleyebilmek ve yönlendirebilmek için askeri bürokrasiyi kullanmaya çalışmıştır (Tuncel, 2005: 620; Akıncı, 2013). Türkiye’de bazı muhalefet partilerinin en büyük hastalıklarından biri, normal yollardan iktidara gelemeyeceklerini anladıktan sonra askeri darbe yapması için kışkırtmasıdır. Bunun en açık örneğini 1950’li yıllarda CHP’de görmek mümkündür. Seçimler yoluyla Demokrat Partiyi alt edemeyeceğini anladıkları için askerin darbe yapmasına en iyimser

yaklaşım ile karşı çıkmamışlardır. Darbe sonrasında cunta CHP dışında bir partiye yönetimi devretmeyi kabul etmemiştir.

Türkiye’de askeri bürokratik vesayet in varlığı demokrasinin kurumsallaşma güçlenmesi yönünde ki en büyük engeldir. Her darbeden sonra bürokrasi sistem içerisindeki yerini güçlendirmiştir. Her darbeden sonra yapı yeniden inşa edilmiştir. Askeri yönetim görevi parlamenter yapıya devrettikten sonrada demokratik yönetim görüntüsünde askerler ülkenin kendileri tarafından yönetilmesini sağlamışlardır. Darbelerin peşinden askerler tarafından anayasalar yazdırılmış ve halktan güvenoyu aldirarak yürürlüğe koymuşlardır. Kendi garantilerini ve ayrıcalıklı bir konum sağlayan düzenlemeleri anayasaya içine yerleştirmektedirler. Anayasal çerçeveye oturtulan yasal kurumlar üzerinden vesayet sistemlerini devam ettirmektedirler. Bu oluşturulan kurumların başında MGK, YAŞ, Anayasa Mahkemesi vb. gelmektedir.

Darbeciler yargılanmamak için teminatlarını alırlar. Normal şartlar altında yapılamayacak düzenlemeler bu dönemlerde rahatlıkla yapılmaktadır. Her darbenin ardından askeri statü ve ekonomik durumu daha iyi bir noktaya gelmiştir.

3.2. Siyasi Katılım

Siyasal katılım kavramı zaman içerisinde değişik ifadeler ile tanımlanmıştır. Siyasal katılım kavramı, bireyin kendi yaşam tarzına uygun olarak bir düşünce oluşturması, buna bağlı olarak yönetime gelmek üzere çalışma yapanları veya yönetimde bulunan seçilmişleri ikna etmek üzere yaptığı tüm çabalarıdır (Kalaycıoğlu, 1998).

Bu söylemde siyasal mevkilere talip olanlar ile şu an burada seçilmiş olarak görev yapan kişileri etkilemek üzere yapılan her tür girişim ve faaliyet siyasal katılımıdır.

Bir siyasi oluşuma insanların oy vermesi için inandırmaya çalışan kişinin, seçim günü daha önceden sempati duyduğa partiye oy veren kişinin, belirli siyasi örgüte ekonomik yardım eden kişinin, bu partinin seçim kampanyası ve büyük açık hava toplantılarına katılan, bir siyasi göreve seçilmek için adaylık başvurusu yapan, bir politik

cinayete karışan kişinin yaptığı eylemler birer siyasal katılımdır. Siyasi yapılanmaları ortadan kaldırmak üzere yapılan isyan, darbe, siyasi cinayetlere iştirak eden kişiler bu faaliyetlerini kendi akıl süreçleri ile yapıp başkalarının baskısı altında değilse yine siyasi yaşama bir katılım olarak kabul edilecektir (Kalyacıoğlu, 1998).

Kalaycıoğlu yaptığı bu tanımlarda yasal veya yasal olmayan her türlü girişimi siyasal katılım sayılacağını kabul ederken, sadece iki şart belirtmektedir. Siyasal karar mercilerini etkilemek üzere bu faaliyetin yapılması ve başkalarının yönlendirmesi ile olsada kendi iradesini kullanıyor olmasıdır.

Bir diğer grup ise siyasal katılımı, bireylerin davranışları dışında kişinin bir konuya olan ilgi ve düşünceleride siyasal katılım içerinde değerlendiren tanımlamalardır.

Siyasi katılımda, toplumda yaşayan insanların siyasal sistem karşısında takındıkları tavırlarını, duruşları ifade edilmektedir. Bu kavramı sadece oy verme günü ile eş saymak hatalı bir yaklaşımı gösterir. Bu katılım süreci en az bir merak ile başlayarak çok daha etkin bir politik faaliyetler zincirine katılmayı içine alır (Kapani, 2014: 130-131). Bu bakış açıları ile beraber politik tutumların bir siyasi katılma olarak değerlendirilebileceğini, bir çok siyasi katılma düzeyinin bu bakış ile belirlenebileceğini söyler.

Daha farklı tanımlarda yapılmıştır.

Siyasi katılım ile yönetimde bulunan grubun etki altına alınması yönlendirilmesi söz konusudur. Gücü elinde bulundurup siyasi yapıyı yöneten, sistemin işleyişi ile ilgili kuralları ortaya koyanlar ile bu kurallar çerçevesinde sistem içerisinde yer bulabilen halk arasında ciddi bir etkileşim yaşanmaktadır. Siyasal katılım sürecine katılan birey ile sistemi yöneten siyasal otorite arasında bir güç bölüşümü ortaya çıkmaktadır (Uysal, 1984: 112-113).

Bu ifadelere bütün olarak baktığımızda siyasal katılma kavramının sadece davranış ile sınırlandırılmayacağını görmekteyiz. Bireyin yıllar boyunca geliştirdiği zihinsel yaklaşımlar, olaylar karşısında takınabileceği tutumlara dönüşür. Öğrenilmiş

bilgi ve tecrübeler zihni yapımızı ve beynimizi şekillendirir. Fiziki bir eyleme dönüşmeden düşünsel dünyamızdaki plan durumu da siyasal katılım sayılır (Küçük Kurt, 1988: 75) .

Siyasi katılım toplumların yapısına göre çok farklı şekilde ortaya çıkmaktadır. Siyasal tutum ve davranışlar birbirleriyle yakından ilişkilidir. Vatandaşların demokratik süreçler içerisinde yaptıkları birçok durum ve faaliyet siyasal katılıma girer. Bazen siyasal sistem içerisindeki duruşları, yönelimleri, yine sistem ile ilgili kamuoyunu etkilemek ve kararları yönlendirmek amaçlı girişilen tüm faaliyetleri ve davranışları birer siyasal katılım biçimidir.

3.2.1.Siyasal Katılım Düzeyleri

Bireylerin siyasal sistem üzerinde az ya da çok katılımları olur. İnsanın toplumsal yaşama doğal eğilimi bulunmasının nedenini onun akla sahip olarak adaleti, hukuk üzerine kurulu bir toplumu, kısaca siyasal yaşamı arzulamasıdır (Ağaoğulları, 1994: 318).

Bireyler siyasal sistem içerisinde doğal olarak bulunur. Ancak süreç içerisinde her birey eşit düzeyde bir siyasal katılım göstermez. Siyasal katılım düzeyini farklılaştıran bir çok etken bulunur. Toplumda yaşayan herkes aynı türden siyasete ilgi duymazlar. Siyasi katılım ile çok sade bir ilgiden daha aktif olunan geniş bir tutum ve davranışı ifade edilmektedir (Kapani, 2014: 131).

Siyaset bilimciler bireylerin siyasal katılım düzeylerini sınıflandırmışlardır.

3.2.2. Lester W. Milbrath'a göre Siyasal Katılım Düzeyleri

Siyasal faaliyetlerin gerçekleştirme zorluk derecesine göre bir sınıflandırmadır. Zor olandan kolay olana göre bir sınıflandırma yapmıştır.

Milbrath Katılım Seviyesi Sıralanışı şu şekildedir.

- Siyasi partide herhangi bir görevde bulunmak veya toplumsal hizmet görevi yapmak

- Görev almak için adaylık başvuru yapmak
- Siyasi partiye ekonomik yardım toplamak
- Siyasi partilerde parti toplantılarına iştirak etmek
- Adayları tespit toplantısı
- Süreç ve strateji çalışmaları toplantısı
- Siyasi bir partide aktif olarak üye olunması
- Seçim çalışmasında görev almak
- Açık hava toplantısı mitinglere gitmek
- Bir siyasi örgüte veya odalara ekonomik katkı yapmak
- Kamu yöneticileri yada Siyasi parti başkanları ile ilişkide olmak
- Siyasi parti amblemleri rozet takmak, aracında siyasi amblem taşımak
- Kişileri kendi adayına veya partisine oy vermeye ikna etmek için çabalamak
- Siyasi tartışmaya başlamak
- Oy kullanmak
- Sadece siyaseti uzaktan takip etmek
- Her türlü siyasi sürecin dışında kayıtsız kalmak

Bu sınıflandırmada, faaliyetlerin yapılmasının güçlüklerini ana değerlendirmek kriteri olarak seçilmesi çok sağlıklı olmayacaktır. Yaşanılan toplumdaki topluma, yönetimden yönetime farklılıklar göstermekte olup, bu sınıflandırmanın karşılaştırmalı araştırma aşamasında kullanıyor olması daha güvenli sonuçlara ulaşmamızın önünde engel teşkil edebilir (Kalaycıoğlu, 1998: 11-12).

3.2.3. Verba ve Nie Siyasal Katılım Düzeyleri

Bu sınıflandırma Amerikan vatandaşları üzerinde yapılan bir araştırma üzerinden ileri sürülmüştür. Dört tür siyasal katılım düzeyi mevcuttur.

- a. Hiçbir Siyasal Faaliyette Bulunmayanlar :Bu grup oy bile kullanmayarak, herhangi siyasi bir sürece girmemektedir.
- b. Sadece Oylamaya Katılanlar: Geniş bir vatandaş kitlesini kapsamakta olup siyasal katılma seçimden seçime oy kullanmakla gerçekleşmektedir.

- c. Kişisel Sınırlı Katılmalar: Oy kullanmanın yanında kişisel sorunlarını çözmek üzere siyasal katılma gerçekleşir. Daha çok devlet memurları bu düzeyde siyasal katılım sağlamaktadır.
- d. Grup Halinde Topluluk Katılımı: Genelde tüm toplumu ilgilendiren konularda çözüm üretmek üzere genelde grup olarak siyasi yönetimi etkilemeye çalışanlar.

Bu sınıflandırmada da en basit olandan kapsamlı olana doğru bir sıralama mevcuttur. Bu sınıflandırmanın evrenselliğini kabul etmeyerek, ABD toplumuna özgü olduğu düşünülmektedir (İlter Turan, 1986: 74).

3.2.4. Robert Dahl'ın Siyasal Katılım Düzeyi Sınıflaması:

Dört farklı siyasi katılım düzeyi vardır.

İlgi: Siyaseti uzaktan takip derecesidir.

Önemseme: Takip edilen olaylara verilen önemle ilgili derecelendirir.

Bilgi: Siyaseti takip ederek bilgi sahibi olma derecesidir.

Eylem: Siyaset ile ilgili kararı yönlendirmek için yapılan faaliyetlerdir.

Dahl'a göre, siyasal katılım bakımından toplumda dört grup vardır,

- a. Siyaset dışı toplum kesimi
- b. Siyasi olan toplum kesimi
- c. Yönetim için mücadele edenler
- d. Yönetim mevkiinde olanlar

Katılma açısından siyasa tabaka ile siyasal olmayan tabaka ayırımını önem arz etmektedir.

Siyaset dışı davranan toplum kesimi siyasi olaylara karşı herhangi bir ilgi ve merak duymayan, herhangi bir faaliyette bulunmayan tepkisizler grubudur. (Kapani, 2014: 134; Akıncı, 2014). Ancak politikaya karşı genellikle kayıtsız olan bir kimse belirli bir süre için belirli süreliğine ve kısıtlı da olsa siyasi olaylara ilgi duyabilir ve oy verme günü de sandığa gidip oyunu kullanabilir.

3.2.5. Samuel Barnes ve Max Kease'nin Sınıflandırması

Barnes ve Kease, vatandaşların siyasete katılım düzeylerini şu iki şekilde ifade etmiştir (Kalaycıoğlu, 1998: 204).

- a) Beklendik Siyasi Katılım: Siyasi Sisteme uygun şekilde beklenen genel kabul dahilinde ki faaliyetlerden oluşur.
- b) Beklenmedik Siyasi Katılım: Siyasi hedeflere, siyasi sistemin norm ve kurallarına aykırı olarak başlattığı eylemlerden toplu dilekçe, isyan, lokavt vb.

Siyasal katılma biçimlerinin en önemlilerinden bir tanesi sivil toplum kuruluşlarıdır. Toplumsal yaşamda demokrasi ve sivil toplum birbirini tamamlayan süreçler olarak işlemektedir. Siyasal katılım demokrasinin kalitesini ortaya koymaktadır. Halkın siyasi kurumlar ile ilgili olması yönetim sürecine katılımı desteklenmelidir. Vatandaşın seçimlere en yüksek düzeyde katılmalı, seçilecek kişileri belirlemede etkin olmalıdır. Bireylerin bu düzeyde yönetim sürecine dahil olmaları sivil toplum ile mümkündür. Gündelik yaşamda insanların ülke menfaatleri çerçevesinde ortak vizyon belirlemeleri siyasal katılım düzeyini artırmakla olacaktır.

Siyasal katılım düzeyleri her birey için farklı olabilmektedir. Bazen farklı bir katılım düzeyinde olan birey süreç içerisinde farklı düzeyde siyasetle ilgili olabilmektedir. Toplumsal süreçler, siyasi liderler, ekonomik durum vb etkenlerin değişmesi bireylerin ve toplumların siyasal katılım düzeyini etkilediği görülmektedir. Bir tutum karşısında siyasete hiç ilgi duymayan birey, başka bir konu ile ilgili en ileri düzeyde siyasal sürece girebilmektedir. Sporcu ve sanatçıların hayatlarının bir bölümünde milletvekili olması, belediye başkanı olması buna örnektir.

Türkiye'de hemen hemen her insan siyaset ile ilgilidir. Seçimler de ki büyük oy kullanımı buna işaret etmektedir. Sivil toplumun daha etkin hale gelmesiyle bu siyasal katılım düzeyi ve kalitesi daha olumlu etkilenecektir.

15 Temmuz gecesi ise Siyasi Katılımın çok farklı bir tezahürünü gördük. İnsanlar seçmiş olduğu Cumhurbaşkanı'na ve hükümete sahip çıktılar. En basit bir tutum ile ifade edilebilen siyasi katılım kavramına tanklara ve uçaklara karşı durma eylemi eklenmiş oldu. En ileri demokrasilerde bile göremeyeceğimiz bu siyasal katılım çok önemlidir. Bireylerin tercihlerinin hiçe sayılarak vesayet sisteminin bir kez daha yönetime el koymasına izin verilmemiştir. Halk oyunun arkasında durmuştur. Seçimle gelenin yine halkın oylarıyla gideceği manifestosunu tarihe not düşmüştür. Bu siyasi katılım davranışı aslında seçmenin ne kadar bilinçli olduğu, ne kadar yüksek bir sadakat ile oy kullandığının göstergesidir. Demokrasi nöbetleri ile beraber halk yönetime bizzat katıldığını, seçilmiş temsilcilerinin bizzat koruyucusu olduğunu göstermiştir. Öylesine bir siyasi partiye sempati duymanın, seçim günü oy vermenin çok ötesinde büyük bir bilinç ile Türk insanının siyaseti takip ettiğini söyleyebiliriz.

BÖLÜM 4: 15 TEMMUZ SONRASI HÜRRIYET VE STAR GAZETELERİ

4.1. Hürriyet Gazetesi

16 Temmuz 2016 “ Darbeye geçit yok,“ Geçti o günler, Köprüde halka ateş açıldı, Taksim’de yayılım ateşi, Polislerle yan yana, Halk bu kez darbeye geçit vermedi”, “ Darbeciler Hürriyet’i bastı”, “ Demokrasi.. Demokrasi.. Demokrasi..”, “ Halk sokağa döküldü”, “ Darbeciler kimseyi yanında bulamadı, Ey darbeci gördün mü ülkemizi ne hale getirdiğini”, “ Tanklara geçit yok”, “ Meclis birlikte karşı koydu”, “ Camilerde ezan okundu”

17 Temmuz 2107 ” İşte silah zoruyla engellenen dünkü 1. Sayfamız”, “ Darbeye geçit yok, Halk sokakta karşı çıktı” “ Darbeye Darbe, Tankların önünü böyle kapattılar” “Meclis’e savaş”, “Sokağa akın, şehrin her yerinden geldiler”, “ Hürriyet’e ateş açıp girdiler, Silahların gölgesinde”, “ Hürriyet’e engelin ekonomiye etkisi”, “ Darbe gecesinin kader anları”, ” Milletimize geçmiş olsun”, “ Aslında sen de darbecisin”, “ Bildiri okutuldu ekran kararı”, “ Gece yarısı darbe konuşması”, “ Kanla irfanla koruduk biz bu demokrasiyi”, “ Meşru direnme hakkı”, “ Basın camiamızı tebrik ediyorum”, “ Demokrasimizi güçlendirmek zorundayız, Erdoğan’ın başarısı”, “ Darbe gecesinin kahramanları, Demokrasinin zaferi Demokrat medya”, “ İş dünyası Tek ses”.

18 Temmuz 2016 “ O gece neden siz de insanları sokağa çağırmadınız”, “ Darbeder Hayatımız”, “ Türkiye için Halo”, “ Hukuka bağlı kalmak önemli”, “ Üniversiteler: Demokrasiye sahip çıkma günü”, “ Darbe girişimine Boğaz’da protesto”, “ Telefon darbe yemedi”, “ Dışarıdan bakınca nasıl bir Türkiye”, “ 18 Temmuz’un sivil şehitleri”, “ Darbeyi atlattıkta... Peki ya linç kültürü? “.

19 Temmuz 2016 “Demokrasinin gerçekten kazanması için”, “ Demokrasi nöbeti, 5. Gece”, “ Muhalefetten sokak çağrısı”, “ İş dünyasından darbe tepkisi”, ” Halkın nöbeti sürüyor, Vatanda darbe öfkesi, Halk bilinçlendi darbeyi atlattık”, “ ... gözlerini karartarak darbeye giriştiler”, “ ABD ve AB’den destek ve uyarı”, “ Geçti o devir, 28 Şubat: Postmodern darbe, 27 Nisan: Postmodern muhtıra, Dijital çağ, reform zamanı”, “ Darbeci semalara hakimdi sokağa çıkan onu yerde yendi”, “ Vatandaşa provakasyon uyarısı”, “ Şimdi birlik zamanı, Üzerimize düşeni yapmaya devam edeceğiz”

20 Temmuz 2016 “Psikolojimiz de darbeye uğradı”, “Hepsi imzaladı, Demokrasiden yana tavır koyuyoruz”, “ Darbe bastırıldıktan sonra kışla mı yaptırılır”, “ Demokrasi anıtı olacak”, “ Bu tarihi fırsatı değerlendirirsek bir ülke oluruz değerlendiremezsek Suriye oluruz”, “ AB gelişmelere göre tavır alacak”, “ Demokrasi varsa hepimiz varız”, “ Darbe tehlikesi geçmiş değil, Aslında sen de darbecisini üzerine alınanlara ...”, “ Özel yetkili darbe mahkemeleri önerildi”, “ Sokakta taşkınlık olmasın”, “ Ne cunta, ne dikta”

21 Temmuz 2016 “ Demokrasiden taviz verilemez”, “ Piyasaya notçu darbesi”, “ O gece sivil anayasanın ilk maddesini yazdık”, “ Taksim’de demokrasi mitingi”, “ Darbe şehitleri Taksim’de”, “ Hayat normale dönecek, Esas olan birlik beraberlik, Darbenin önlenmesinde en öne çıkan cesur kadın: Hande Fırat”, “ Diyanet: Kenetlenme zamanıdır”, “ İnşaattan ‘darbe girişimine’ lanet, Darbeye ‘darbe’ vuruldu, Demokrasiye sahip çıkıldı, Tek yürek cevap verildi”, “ Ruhani liderlerden darbeye ortak duruş”, “ Taksim’de nöbete devam”, “ Nöbete devam, Demokrasi kazandı, Türk halkı haketmiyor”, “ Darbe teşkilatı”, “ Demokrasi nöbeti devam ediyor, Asker de bizim polis de bizim”, “ Tank hangi durumda ezemez, Elinizde darbe ölçer barometre mi var?”, “ 538 STK ortak bildiriyle Meclis’e destek vermeye gitti ‘Demokrasi olmadan biz olamayız’

22 Temmuz 2016 “ Askeri okula sivil darbe”, “ Ohal halk değil devlet için çıktı”, “ Kızılay’da buluştular, Darbe tepkisi”, “ Demokrasi kanatlandı, Kabul edilemez”, “Bilginin demokratikleşmesi”, “ Medya görevini yaptı, sıra bizde”, “ Devlette reform şart”, “ Normale Dönüş”, “ Halkın darbesi bir haftalık, Yorgun nöbetçiler”, “ Avrupa’dan vazgeçme kararı”, “ Biz demokrasi nöbetineyken çocuklarımız ölüme gönderildi”, “ Köprüde bayrak seli”, “ O gece çok kritik bir yayın yaptınız”, “ Demokratik devleti tepeden tırnağa yeniden kurmak, Ohal çok güzel gelse”, “ Şehir tiyatroları: Darbe bir insanlık suçudur, Demokrasi için beraberiz”, “ AIHS’yi askıya alacağız”, “ 27 Mayıs sabahı babam 15 Temmuz gecesi ben”, “ Darbenin en genç şehidi”,

23 Temmuz 2016 “Demokrasi kahramanları, 15 Temmuz darbe girişiminin ve direnişin hikayesi, Tarihin Yönünü Değiştiren İnsanların Öyküsü”, “ Ne kaçmak ne de teslim olmak”, “ #DarbeyeHayır”, “ En uzun gecenin sivil kahramanları”, “ Demokrasimize hep birlikte sahip çıkıyoruz”, “ Meydanları terk etmeyeceğiz”, “ Meydanlarda darbe öfkesi”, “Demokrasinin sadık askerleri”, “ Milli mutabakat meclisi haykırdı”, “ Türk

vatandaşı olamadan demokrasi için şehit oldu”, “ Hepimizin sloganı aynı: Yayın namustur”, “ İş dünyası tek ses tek yürek, Her zamankinden daha fazla sağduyu birlik ve beraberliğe ihtiyacımız var, En iyi cevabı halk verdi, devletimizin ve milletimizin yanındayız, Halkın iradesi üzerinde bir güç yok”, “ Silahların gölgesinde gazete yapmak”, “ Demokrasi bebeği”, “ Darbeciler gelirse çatışırız”, ” Siyasi normalleşme, Darbe ve partiler, Gelişmiş demokrasiler”, “ Devlet çökmüş”, “ Darbe girişimi ve çocuklar”, “ Her yer tek ses, Bu millet mutluluğa alışkın”, “ Milletimizin ve demokrasinin yanındayız, Darbe girişimi alçakça”, “ Kutuplaşma son bulsun, Demokrasimizin yanındayız”, “ Spor dünyası darbeye karşı”,

24 Temmuz 2016 “ Bayrak ve Atatürk posteriyle gelin, Taksim’de miting çağrısı”, “ Antalya 8. Gün”, “ Tv yayını 1 saat kestiler”

25 Temmuz 2016 “ Halk meydanda işçi fabrikalarda destan yazıyor”, “ Darbe tarihine not düşen ekler”, “ Darbelere karşı çıkarken”, “ Taksim doldu taşı, Meydandan yükselen tek ses, Darbeye hayır”, “ Tankı durdurana sahip çıkarım”, “ Temel ilkelerin değeri daha iyi anlaşılıyor”, “ El ele Taksim, Darbeye hayır manifestosu, Avrupa Konseyi’nden Taksim’e destek”, “ Askeri birlikler şehir dışına”, ” Taksim nöbeti, Darbe girişimi, Magazin Konseyi”

26 Temmuz 2016 “Tüsiad dünyanın önde gelen 4 gazetesine güçlü mesaj verdi ‘Demokrasi İlanı’ “,” Böyle devam”, “ Boğaziçi artık 15 Temmuz Şehitler Köprüsü”

27 Temmuz 2016 “ Birlik olmazsak salamızı verecek imamı bulamayız”

28 Temmuz 2016 “ Halk niye sokakta”, “ Ayaklar baş başlar ayak, Yasak değil, Hayat normal devam edecek, Sokağa davet”, “ Aramızda 14 Temmuz’u özleyenimiz var mı”, ” Türk halkı nobel barış ödülüne aday gösteriliyor”, “ Gazetecilerle ilgili dört önemli ilke”,

29 Temmuz 2016 “ Bir darbe gecesi bir düğün gecesi, Açık toplum düşmanlarını Türkiye’ye tanıtan yazar”, “ Gazeteci tutuklarken iki kere düşünmeli”, “Darbecilerin duruşmaları canlı yayınlansın”, “ Demokrasi müzesi kurmaya talibim”, “ Sistem şeffaf olup hesap verebilseydi, Paralel yapılanmayı şeffaflık önler”

30 Temmuz 2016 “ Batı’dan ilk ses”, “ Beach desteği”, “ Kahramanlara büyük destek”, “ 14.gün”, “ Bu tablo çok önemli”,

31 Temmuz “ Yenikapı’ya büyük davet”, “ Aydın Doğan hiç tereddüt etmeden ‘demokrasi’ dedi”, “ Saygıyla eğiliyorum”

1 Ağustos 2016 “ Doğrudan emir verme demokraside son nokta”, “ Devletin inşa yeri parlamentodur”, “Çıkış yolu dayanışma”, “ Darbeye karşı Köln buluşması”, “Demokrasiden sapma”, “ Hakimiyet Allah’ın mı milletin mi ?”, “ 150 yıldır yapılmak istenen değişim”

2 Ağustos 2016 “ Belediye araçları TSK’yı rencide ediyor”

4 Ağustos 2016 “ Turizimcinin direniş umudu, Güçlü demokrasi güçlü ekonomi”

5 Ağustos 2016 “ Birlik olmaya geldik”, “ Demokrasi artık ruhunuzun parçası”, “ Darbelere hayır”, “ İzmir mesajı”

7 Ağustos 2016 “Haydi Yenikapı Mitingine, Büyük buluşma”, “ Sağ ol Gardaş”, “ Medyaya takdir boynumuzun borcudur”

8 Ağustos 2016 ” Benim güzel ülkem, Yenikapı’da cumhuriyet tarihinin en büyük mitingi”, “ Ünlüler teknelerle meydana akın etti”, “ Yenikapı mesajı, Hep birlikte Türkiye olacağız, öldürmeyen darbe bizi güçlendirir, Kahraman: Darbeler tarihi sona erdi, Zafer demokrasinin, Darbecileri püskürttük, Bambaşka bir ruh, Milleti hesap edemedi”, “ Camiye, kışlaya Siyaset sokma”, “ Demokrasi simidi bunlar”, “ Yenikapı savaçları”, “ O gece büyük bir milletin parçası olduğumu gördüm”, “ Şehitler metroda”, “ Ünlü isimler Yenikapı’ya akın etti, Demokrasiden yanayız”, “ Türk bayrağı bizim yorganımız”,

9 Ağustos 2016 “ Türkiye’nin yenikapısı, Birlikte çok güzeliz, Birlikte çok güçlüyüz”, “ Elimizde bayrak Dilimizde marş kalbimizde Türkiye”, “ Bütün ailem sokaktayız, Türkiye’nin bu ruhu kaybetmemesi lazım, Kurşunlara doğru koştum”, “ Türkiye tek yürek”

10 Ağustos 2016 “ Demokrasi nöbetine Saray Finali, Erdoğan: İmanlı cılgın Türkler”, “ Çoğunlukçu değil, çoğulcu bir demokrasi”

4.2. Star Gazetesi

16 Temmuz 2016 “ Demokrasiye millet sahip çıktı”, “ 78 milyon meydanları doldurdu, Asla boyun eğmeyiz, Ülkeyi millet yönetir”, “ Esmedy’ dan Demokrasi Çağrısı”, “ 15 temmuz mili irade bayramımız kutlu olsun”, “ Darbeye ölümüne dik duruş”, “ Halk sokağa çıktı Fetöçüler kaçtı”, “ Dik duran milletimiz ve demokrasi kazandı”, “ Talimatı milletten alırız”, “ TSK: demokrasinin sahibiyiz, HAK-İŞ: Darbeye hayır, MÜSİAD: Vatan sahip çıkma günü, DEİK: Hükümeti tanırız, TİM: Hedef Mili irade”, “

Millet alçaklara geçit vermedi”, “ Büyük Türk milletinden ayaklananlara tokat”, “ Meclis’i bombaladılar”, “ Darbe kabul edilemez”.

17 Temmuz 2016 “ Asil Türk milletini alnından öpüyorum”, “ Milyonlar demokrasi nöbetinde”, “ Darbekıranlar kırdı; darbesavarlar savdı”, “ Türk medyasının kararlı duruşu”, “ Demokrasiye sahip çıktık”, “ Darbeye karşı tek ses”, “ Darbe dönemi kapandı Türkiye’yi bölemezler”, “ Mili iradenin 15 Temmuz Demokrasi bayramı, İş dünyası tek yürek oldu darbe girişimine meydan okudu”, “ Havada karada darbeye karşı ulaşım kolaylığı”, “ Demokrasimiz güçlenerek çıkıyor”, “ Millet tarih yazdı”, “ Sela’larla karşı durduğumuz şeytani bir darbe”, “ Milyonlar o çağrıya uydu”, “ 15 Temmuz demokrasi bayramı”, “ Yaşasın millet”, “ Milyonlar gece boyu sokaklarda demokrasi nöbeti tuttu”, “ Demokrasi bayramına çıkan en uzun gece”, “ Öyle Güzelsin ki Türkiye”, “ Milletin evine bomba”, “ Türk spor camiasından darbe girişimine karşı ortak ses yükseldi Demokrasinin yanındayız”

19 Temmuz 2016 “ Bu millet eğilmez”, “ Darbe değil işgal girişimi”, “ Darbenin sivil ortakları kimler? “, “ Darbecilerin sahibi Nato ile tehdit etti”, “ Halk düşmanlarına ders olsun”, “ Tank üzerine çıkmak isteyen aydınlar nerede”, “ Tankın önüne ülkem için yattım”, “ Vatan size minnettar”.

20 Temmuz 2016 “ 15 Temmuz Demokrasi Bayramı oluyor”, “ Millet altını dövizi sattı Türk lirasına sahip çıktı”, “ Lider, millet, devlet neden hedef ? “, “ TBMM milletinin hukukunu çiğnetmesin”, “ Vatan sana canım feda, Onbinler Taksim Meydanı’nda, Renkler kırmızı beyazda birleşti, Nöbete devam”, “ Milletimiz destan yazdı”, “ Amerika bu işin neresinde? “, “ O gecenin şahitleri, o gecenin şehitleri”, “ Batı sınıfta kaldı”, “ Birlikte sarsılmaz Türkiye”.

21 Temmuz 2016 “ Bürokrasi mücadeleyi engelledi”, “ Bayrak yere düşmeyecek”, “ Ya devlet başa ya kuzgun leşe”, “ Topyekün ölürüz ama asla teslim olmayız”, “ Darbeyi haber alıp kaçan kahraman gazeteci”, “ Demokrasiden asla taviz vermeyeceğiz”, “ Demokrasi nöbetçilerine sürpriz”, “ Biz dik durmaya devam edeceğiz”, “ 7/24 Vatan mesaisi”, “ Bizler Türkiye ailesinin kardeşleriyiz, Akademisyenler darbeye karşı omuz omuza”, “ Bildiri’nin hasını millet yazıyorken...”, “ Tiyatrocular demokrasi yürüyüşünde”.

22 Temmuz 2016 “ İstiklal Mücadelesi veriyoruz”, “Yediden Yetmiş Demokrasi düğünü, Önce nikah sonra meydan, En minik nöbetçi”, “ Milyonlar köprüyü salladı”, “

Ohal devlete millete değil”, “ O bayrak düşmeyecek”, “ Tiyatro dünyası darbeyi önleyen milleti alkışladı”.

23 Temmuz 2016 “ 7 gün değil 7 bin gün olsa nöbeti bırakmayız”, “ Türkiye’de halk kazandı”, “ Ünlüler meydanlarda, Nöbeti asla bırakmayacağız”, “ Milletimiz koyun değil aslandır aslan”, “ Tehlike geçmedi, Nöbete devam”, “ Bunlar milletin evladı olamaz”, “ Vatan uğruna 7 bin gün nöbet”, “ Millet Tarih yazıyor”, “ Binlerce kişi köprüye akın etti”, “ Yabancı öğrenciler de meydanlara koştu”, “ Milli iradeden bayrak konvoyu”.

24 Temmuz 2016 “ Bayrağımızı indirtmeyiz”, “ 15 Temmuz eabil gecesi”, “ Dik duruşun öncüsü olduk”, “ İşte yürek işte meydan”, “ 90 yaşındaki Emine nine eşeği ile nöbette”, “ Millete çevrilen namluya selam durmam”, “ Darbenin panzehiri milli irade”, “ 80 milyonun mesajı irademe dokunma”, “ Kafa tutan lider istemediler”, “ Millet Fetö’yü bitirdi”, “ Darbeye karşı Anadolu irfanı”, “ Millet anayasasını haykırmıştır”, “ Sivil siyaseti güçlendirme vakti”, “ Apoletli medyadan milletin medyasına”.

25 Temmuz 2016 “ Taksim’den dünyaya güçlü mesaj”, “ Bodrum Türkiyem şarkısıyla inledi, Demokrasi mitingi vatandaşlık görevidir”, “ Cumhuriyet ve Demokrasi için, Taksim kırmızı beyaz”, “ Patronlarda yürüdü”, “ Eşim ve çocuklarımla Vatan’a koştum”, “ Asıl kapağı Halk yaptı”, “ Bu millet ‘darbe anayasası’ ile yaşayamaz”, “ Türkiye’ye dayatılanlar direnişle bertaraf edilecek”, “ Hainlerin işgal kalkışması, Milli iradenin muhteşem zaferi, İsyân ve Destan”, “ Darbenin her türlüşüne karşısınız öyle mi? “, “ Milletın asıl duruşu güvencemiz”, “ 15 Temmuz’un arkasında Amerika var”, “ 14 yılda 7 darbe teşebbüsü”, “ İncirlik’te sivillere bile görev dağıtmış”, “ Ayağa kalk bize eğilmek yakışmaz”, “ 1000 yazardan şahitlik bildirisi Darbeye direniş Çanakkale Ruhı”, “ Şehitlere hediye olsun”, “ Demokrasi Zaferi, Aziz milletimiz diz çökmeyecek”, “ Medyamız darbeye direndi, Canlı yayın nöbeti”, “ Apoletli dış basın”, “ Demokrasi nöbeti devam ediyor”, “ Gölbaşı nöbette, Ünlüler Demokrasi nöbetinde”, “ Darbeyi aklından geçiren başına ne geleceğini gördü”, “ Halkımız artık uyanmıştır”, “ Milli İrade destanı”, “ Demokrasi kahramanları”, “ Direndik Kazandık”, “ Gün birlik günüdür”, “ Millet kendi anayasasını yazdı”, “ Jet sesleri arttıkça Salalar da arttı”, “ Demokrasi Nöbeti, Tankın Değil Halkın zaferi”, “ Ölmeye hazırım”, “ Asla geri atmayacağız”.

26 Temmuz 2016 “ Anayasa için mutabakat”, “ Demokrasi nöbetinde 10.gün Milletin er meydanı”, “ 15 Temmuz Şehitler Köprüsü”, “ Milli lider”, “ Fetö’nün medya ayağına darbe”, “ Darbe girişimi ve milli direniş”, “ Çocuklardan Demokrasi Gazilerine kağıttan madalya”, “ En iyi cevabı halk verdi”.

27 Temmuz 2016 “ Orduda Sivilleşme devrimi”, “ Milli irade demokrasi nöbetinde”, “ Boğaz’ın incisi şehitlerin anıtı, Kızılay demokrasi meydanı”, “ meydanların çınarları, 113 yaşında nöbette”, “ 15 Temmuz devrim mi, meşru müdafı hakkı mı? “, “ Jandarmaya sivil ayar”, “ Türkiye’nin kahraman sivil şehitleri”.

28 Temmuz 2016 “ Sizin tankınız varsa”, “ Kolumu kaybettim Vatanımı kaybetmedim”, “ İyi ki bu bayrağın altındayız”, “ Kimsenin değil milletin askerleriyiz”, “ Galata kırmızı beyaz”, “Darbeye karşı 15 dilde isyan”, “ Milli orduya kumpas”, “ Türkiye senin yolunda minik, Gelecek size emanet çocuklar”, “ Gurbetçiler tatile değil Nöbete geliyor”.

29 Temmuz 2016 “ Onurlu duruşumuz örnek olsun, Taksim’de demokrasi için el ele”, “ Bu nöbet herkesin davası”, “ YAŞ kanunuda acile değiştirilmelidir”, “ Gazetecilikten tutuklanmadılar”, “Demokrasi kahramanları Nobel’i hak etti”.

30 Temmuz 2016 “ Meydanlar iki haftadır emin ellerde”, “ Fetö’nün medyadaki ayağına 17 tutuklama”, “ Darbeye karşı mücadelenin beş olumlu sonucu”, “ Birlikte çok güzeliz”, “ Ay yıldızlı nöbet”.

31 Temmuz 2016 “ Yenikapı’da muhteşem final”, “ İşine bak batı”, “ Dünyayı şaşırttık”, “ 37 ülke demokrasi için sanat festivalinde”, “ Gecesiyele gündüzüyle evimiz vatanımız, Ege tek yürek oldu, Heykel adamların demokrasi duruşu”, “ Batı cephesinin manşet saldırıları”, “ Bir ABD projesi olarak FETÖ”, “ Türkiye’yi bölemezler”.

1 Ağustos 2016 “TSK’da sivil devrim, YAŞ’a sivil denge, GATA devredildi, Harp Akademileri Gitti, MSB Üniversitesi”, “ Öldürülecek Gazeteciler”, “ Demokrasi için el ele”, “ Kahramanlar Nöbete”, “ Daha güçlü olacağız daha dik duracağız”, “TSK’nın yapısında sivil reform”, “ Siyasal alanda nasıl hayatta kalınır”, “ Meydanlar bugünün Çanakkalesi”

2 Ağustos 2016 “ Muhalefete Yenikapı daveti”, “ Millet liderini buldu darbeyi durdurdu”, “ Harçlıklar Şehitlere”, “ Son ana kadar coşku”, “ Avrupa neden darbe karşıtlığını kriminalize etmeye çalışıyor”, “ Milli anayasa için üçlü komisyon”, “ 15

Temmuz millet ve iradenin zaferi”, “ Amerika gerçekte neyi oynuyor”, “ Tercih Obama’nın”, “ Amaç ülkeyi bölmek”, “ Darbe ve vahşi batı”, “ Darbeye karşıyız”

3 Ağustos 2016 “ Batı darbecinin terörün yanında”, “ Ecdadımız gibi tarih yazdık”, “ Amaçları Türkiye’yi yok etmektir”, “ Çanakkale gibi tarihe not düştük”, “ Yenikapı’ya 500 ünlü çıkarma yapacağız”, “ Demokrasiyi katkısız savunacağız”, “ Darbelere karşı tek ses tek yürek olduk”

4 Ağustos 2016 “ Devlet milletle buluşacak”, “ Her şehirde final mitingi”, “ Milletimize layık kıl bizi yarabbi”, “ AB darbecilere destek veriyor”

5 Ağustos 2016 “ Dayanışma ruhu zirve yapsın”, “ 19 gün değil 19 yıl nöbete hazırız”, “ İstanbul demokrasi ve şehitler mitingine hazır, Bütün dillerde ölürüm Türkiye, Tek dışı kalmış canavara hodri meydan diyeceğiz, Mücadelemiz geleceğin teminatı”, “ Fransızlara darbe olacak diyen liberal yazar kim? “, “ Halk ekonomik darbeye karşı 10.8 milyar dolar sattı”, “ Post modern dönemde demode darbe planı”, “ Batı Türkiye’ye müdahale etsin”, “ Yenikapı’da kardeşlik zirveye çıksın”

6 Ağustos 2016 “ Tarih yazmak için Yenikapı sizi bekliyor”, “ En güçlü silah millettir”, “ Yenikapı’da tarihi miting”, “ ‘Memleketim’ hepimizin”, “ Direnişin nişanını taşıyorlar”, “ Kalbimizdeki nöbet hiç bitmez”, “ Türkiye demokrasi aşığı”, “ Türkiye demokrasi için tek yürek oldu”

7 Ağustos 2016 “ Darbeye ve teröre karşı tek yürek olacağız”, “ Tarihe Yenikapı”, “ İşte halk; İşte herkesi birleştiren İstiklal Marşı ile al bayrak”, “ Girişimciler 15 Temmuz markasının peşinde”, “ Millettin duruşu dünyaya örnek”, “ Demokrasi nöbetinde muhteşem final”, “ Şehitlerimiz tarih yazdı”, “ 7’den 70’e nöbete koştuk”, “ Yenikapı ruhu”, “ Otları da kendini de yaktı”, “ Darbe engellenince batı neden üzüldü”, “ Demokrasi halkın bağrında kökleşti”.

8 Ağustos 2016 “ Yenikapı tarih yazdı, İşte Millet ruhu, Zafer demokrasinin meydanlar milletinin, Milyonlar tek yürek oldu”, “ Bu bir diriliş müjdesidir, Birlik tablosunu bozmayacağız, Millet kazandı, Artık Yeni Türkiye var”, “ 50 milyonluk direniş”, “ Tarih Yenikapı’dan sonra yeniden yazılacak”, “ Anadolu’nun kalbi Yenikapı’da attı”, “ Aynı teknedeyiz”, “İşte Büyük Türkiye, Bu birlikteliği güçlendireceğiz, Ayrışmayı bıçak gibi kesmeliyiz”, “ Şehitlerin adı demokrasi tarihine yazıldı”, “ Yüzlerce sanatçı Yenikapı’ya akın etti”, “ Demokrasi için tek yürek”.

9 Ağustos 2016 “ 130 ülkeden büyük miting”, “ Bu millet bütün dünyaya örnek oldu”, “ Nöbete devam”, “ Herkes elini taşın altına koymalı”, “ Demokrasi bahçesinde binbir çiçek açsın, binbir fikir yarışsın”, “ İş dünyası: Yenikapı ekonomiye güç katacak”, “ Sırada 15 Temmuz’un taç giymesini var”, “ Güneydoğu meydana sığmadı”, “ 78 milyon + 241 şehit”.

10 Ağustos 2016 “ Cumhuriyet başkanı için nöbette”, “ Meydanlar ilk günkü gibi”, “ Çanakkale ruhu geri geldi”, “ Ordu-millet buluşması rahatsız etti”, “ Yeni/Kapı...”, “ Dik durduk eğilmedik”, “ Ayağa kalkmamızdan korkuyorlar”, “ İtibar’dan 15 Temmuz devrimine selam”, “ Türk milletinin Yenikapı zaferi”.

11 Ağustos 2016 “ Demokrasi nöbetine muhteşem final”, “ Cumhuriyetin reise güveni tavan yaptı”, “ 15 Temmuz güç verdi”.

12 Ağustos 2016 “ Yenikapı ruhunun Pkk imtihanı”, “ Millet farkında sizi izliyor”, “ 15 Temmuz’dan sonra yürümüyöruz koşuyoruz”, “ 15 Temmuz’un sivil 1 numarası”, “ FETÖ’nün şeytan üçgeni yargı, bürokrasi, mafya”, “ Tribünlerde Yenikapı ruhu”

SONUÇ

Çok partili hayata geçiş ile beraber Türkiye’de sivil toplum, sivil bakış açısı gelişme göstermeye başlamıştır. Askeri darbeler ise bir vesayet kültürü oluşturmuştur. Bu vesayet sürekli bir hale gelecek adımları atmıştır. Darbeler sonrasında sistem içerisinde kendilerini garantiye alacak vesayet kurumlarını kurmuşlardır. Darbe sonrası sürekli olarak yeni bir darbe anayasası millete dayatılmış ve yürürlüğe konmuştur. Bu anayasalar içerisine normal süreçlerde yapılamayacak kanuni düzenlemeler rahatlıkla yerleştirilmiştir. Bu düzenlemeler ile askeri vesayet sistem içerisine kurumlarını yerleştirmiştir. Bu kurumlar üzerinden asker resmi olarak yönetime el koymadığı zamanlarda bile hiçbir engel ile karşılaşmadan ülkeyi istedikleri gibi yönetmişlerdir. Demokrasi her seferinde rahatlıkla askıya alınmış, sivil toplumun kurumsallaşmasına askerlerin istediği kadar müsaade edilmiştir.

1980’li yılların ortasından sonra Türkiye’de demokrasi ve sivil toplum söylemleri tekrar ön plana çıkmaya başlamıştır. Darbeler ile bastırılan Türk toplumu bürokratik engeller ile karşılaşsada yavaş yavaş küresel dünyaya açılmaya başlamıştır. Ekonomide başlayan reform rüzgarları ile özel müteşebbis güçlenmiş, devlet tarafından kollanıp büyümeyen yeni bir tüccar sınıfı oluşmaya başlamıştır. Devletten destek almadan ekonomik olarak büyüyen toplumda sivil toplum ve demokrasi kültürü kendini çok daha net ifade etmeye başlamıştır.

Ak Parti’nin 2002 yılında iktidara gelmesini denokratrik reformlar açısından bir milat olarak tekrar görebiliriz. Tek başına iktidarda olmanın verdiği gücü iyi kullanmıştır. 28 Şubat postmodern darbesi ile direk yüzleşmiş kadrolar artık görev başındadır. Avrupa Birliği sürecine tekrar hız veren hükümet hızlıca demokratik reformları hayata geçirecek kanuni düzenlemeleri meclisten geçirmiştir. Askerin yetkileri bu reformlar ile azaltılmış demokrasinin kurumsallaşması yapılmaya başlanmıştır. Sivil toplumu güçlendirecek ‘Yerel Gündem 21’ projeleri ile sivil toplumun yönetim sürecine daha da katılması hedeflenmiştir.

Türkiye’de demokratik hayatla beraber çok partili hayata geçildikten sonra her on yılda bir yapılan darbeler bir darbe kültürü meydana getirmiştir. Bu durumdan

dönemin gazeteleri, gazete sahipleri ve yazarları da etkilenmiştir. Darbelerin meşrulaştırılması, halka duyurulması gazeteler üzerinden yapılmıştır. Darbenin ertesi günü manşetlerde darbeciler boy göstermiş, toplumun karşısına bir kurtarıcı olarak sunulmuşlardır. Bu bir gelenek gibi sürekli tekrar eder duruma gelmiştir. Ordu yönetime el koydu manşetleri Türk insanın beynine defalarca nakşedilmiştir.

15 Temmuz gecesi Ankara'da askeri uçakların uçuşu ile başlayıp İstanbul'da köprülerin kapatılması ile yeni bir darbe kalkışması başlamıştır. İnsanlar köprüde askerlerin ordu yönetime el koydu sözüyle bir anda yeni bir kara sayfanın açılmaya çalışıldığını görmüştür. Gece 21'de başlayan bu süreç karşısında eskisi gibi gitmeyen çok şey yaşanmıştır. Askerlerin saha da olduğunu duyan Türk insanı internetin vermiş olduğu hızlı haberleşme kanallarıyla aniden örgütlenmiştir. Tv kanalları ve gazetelerin internet siteleri antidemokratik bu kalkışma karşısında ilk saatlerden itibaren halkı doğru bilgilendirmeye ve cesaretlendirmeye başlamıştır. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'nın Türk halkını demokrasiye sahip çıkmaya meydanlara davet etmesi yeni bir süreci başlatmıştır. Türk halkı kendi seçtiği hükümeti ve Cumhurbaşkanı'nu bu kez bu darbe anlayışına teslim etmeyecektir. Milyonlar sahaya çıkarak 'Asker Kışlaya' sloganları atmaya başlamıştır. Önce Ankara'da sonra İstanbul'da darbeciler halka kurşunlar yağdırmaya başlamıştı ancak özgürlüklerinden bir kez daha insanlar taviz vermek istemediler.

Son yıllarda yapılan demokratik reformlar toplumu güçlendirmiş, sivil toplum örgütlenmiş ve organize bir hale gelmiştir. Tüm bu olumlu gelişmeler Türk insanının kendi seçtiği insanlara ve demokratik sisteme olan bağlılığını artırmıştır. Bir günde oluşmayan bu kavramların yıllar içerisinde Türk toplumunda olumlu yer ettiğini 15 Temmuz'da göstermiştir.

Medya 15 Temmuz gecesi bir demokrasi sınavı vermektedir. Yalnız olaylar bu kez çok farklı işlemektedir. Gazeteciler artık 'Ordu Yönetime El Koydu' manşetini atmaya hiç yanaşmamaktadır. Çoğunluk manşetler hazırda 'Darbeye Geçit Yok, Milyonlar Sokakta, Demokrasi Demokrasi Demokrasi'. Tez araştırmamızda da incelenen gazeteler Demokrasinin Zaferi manşeti ile 16 Temmuz sabahı okuyucunun karşısına çıktılar. Ardından Türkiye'de 21 gün süren Demokrasi Nöbetleri başladı. İncelediğimiz

gazeteler üzerinden baktığımızda gerek manşetlerde, gerek köşe yazılarında sürekli demokrasi vurgusu yapıldı. Darbeciler lanetlendi, milletin kahramanlıkları paylaşıldı. Demokrasi ve özgürlük adına Türk halkının şehit olduğu sayfalara taşındı. Demokrasi Nöbetleri'nin devam ettiği haftalar boyunca sürekli gazete sayfalarında bu görüntü ve haberlere yer verildiğini gördük.

Gazeteler 16 Temmuz sabahında demokrasi için baskı yapmışlardı. Bunu ilerleyen günlerde de devam ettirdiler. Türk siyasi tarihinin en büyük buluşması Yenikapı Meydanı'nda yapıldı. Yine gazeteler İstanbul'da yapılan bu büyük Demokrasi Şöleni'ni manşetlerine taşıdı. Buluşmanın olacağı günün öncesinden başlayarak bu Demokrasi Mitingi sürekli gazete sayfalarında yer aldı, sonrasında Türk insanının Demokrasi ve Özgürlüklere bağlılığı aktarıldı.

15 Temmuz darbe kalkışmasında toplumun her kesimi büyük bir mücadele örneği verdi. Eşine pek rastlanılmayan bu mücadele sivil toplumun büyümesi ve organize olabilmesi ile yakından ilişkilidir. Yine Türk toplumu kendisi gibi yaşayıp, onunla ölümüne meydanlara çıkan Seçilmiş temsilcilerinin yanında nasıl durduğunu ve demokrasi şehitleri-gazileri verdiğini göstermiştir. Toplumdaki bu büyük mücadele aynı tonu koruyarak gazetelerde yer bulmuş, demokrasi nöbetlerinin günler boyunca meydanlarda milyonlarca kişi ile devam etmesinde gazetelerin büyük önemi olmuştur.

KAYNAKÇA

- Abay, A. (2009). *Sivil Toplum ve Demokrasi Bağlamında Sivil Dayanışma ve Sivil Toplum Örgütleri*. <http://iibf.ogu.edu.tr/kongre/bildiriler/pdf>. adresinden alındı
- Acun, F. (2005). Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum. *Sivil Toplum*, 3 (10), 51-60.
- Ağaoğulları, M. A. (1994). *Kent Devletinden İmparatorluğa*. Ankara: İmge Kitapevi.
- Akıncı, A. (2013). Türkiye’de Askeri Vesayetın Tesisi ve Demokratikleşmeye Olan Etkisi. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1).
- Akıncı, S: (2014).Siyasal Katılım Düzeyleri Üzerine Bir İnceleme. *Sosyal Bilimler Dergisi*,7.
- Aktay, Y. (2009). *Sivil Toplum ve Sıkıntıları: Oryantalizm, Şiddet, Vesaire...* <http://www.siviltoplum.com.tr/?ynt=iceriklist&tur=kitap&order=9..1&icerik=7&mm=200&stt=2>. adresinden alındı
- Alpay, Ş. (2005). Soruşturma: Meşru Şiddet Kullanımı Tekelinden Çıktığı Ölçüde Devlet, Devlet Olma Niteliğini Yitirir. *Sivil Toplum*, 3 (10), 120-123.
- Aslan, S. (2010). Türkiye’de Sivil Toplum. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*. www.esosder.org, 9(31), 260-283.
- Avşar, Z., & Demir, V. (2005). *Düzenleme ve Uygulamalarıyla Medyada Denetim*. Ankara: Piramit Yayıncılık.
- Baker, E.C. (2007). *Media Concentration and Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Bayraktar, S. (2005). Hangi Sivil Toplum, Nasıl Bir Demokrasi? 1990’ların Türkiye’sinde Sivil Toplum(lar). *Sivil Toplum*, 3, (9), 9-24.

Beckman, B. (1999). *Demokratikleşmeyi Açıklamak: Sivil Toplum Kavramı Üzerine Notlar*, (E. Özdalga, S. Persson, Ed.). İstanbul: Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

Birkan, U. (1984). *Siyasal Katılma ve Katılma Davranışı Üzerinde Ailenin Etkisi*. Ankara: TODAİE Yayınları.

Cem, İ. (1998). *Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi*. İstanbul:Can Yayınları.

Cengiz, K., Küçükural, Ö., T. Uğraş, U., & Akşit, B. (2005). Türkiye ve Ortadoğu’da Sivil Toplum Tartışmaları, (L. Sunar, Ed.). *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Conboy, M. (2004). *Journalism: A Critical History*. London: Sage Publication.

Çaha, Ö. (1994). Osmanlı’da Sivil Toplum. *A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49(3), 79-99.

Çaha, Ö. (2003). Mahrem Kamusal Alan. *Sivil Toplum*, (1), 2, 79-88.

Çaha, Ö. (2005). Sivil Toplumun Türkiye’deki Sorunları. (A. Küçük, Der.) *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. Bursa: Aktüel Yayınları, 689-707.

Çaha, Ö. (2005a). Sivil Toplum Üstüne, (L. Sunar, Ed.), *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çaha, Ö. (2005b). *Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokratik Pekişmenin Önündeki Engeller*, (L. Sunar, Ed.) *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Çaha, Ö. (2007). *Aşkın (Transandantal) Devletten Sivil Topluma*. İstanbul: Plato Film Yayıncılık.

Çavdar, T. (2004). *Türkiye’nin Demokrasi Tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

- Çitçi, O. (2006). Ordu-Siyaset İlişkileri. *Amme İdare Dergisi*, 39(4), 17-44.
- Çopur, H. (2009). *Teoriden Pratiğe Sivil Toplum*. <http://www.ekopolitik.org/public/page.aspx?id=615>. adresinden alındı
- Demir, O., & Üzümcü, A. (2002). Türkiye’de Yaşanan Ara Rejimlerin Sebepleri Üzerine Bir İnceleme. *G.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi*, 1, 155-182.
- Demir, V. (2007). *Türkiye’de Medya Siyaset İlişkisi*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Derdiman, R.C. (2006). *Anayasa Hukukunun Genel Esasları ve Türk Anayasa Düzeni*. Bursa: Alfa Aktüel Yayınları.
- Doğan, İ. (2002). *Özgürlükçü ve Totaliter Düşünce Geleneğinde Sivil Toplum*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Duman, M. (2004). İdris Küçükömer’in Sivil Toplum Anlayışı. *Celal Bayar Üniversitesi.Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 47-52.
- Dursun, Ç. (2002-3). Türkiye’de Askeri Darbelerin Simgesel Ekonomisi. *Doğu Batı*, 5(21), Kasım-Aralık-Ocak, 123-147.
- Dursun, D. (1995). *Değişim ve Süreklilik*. İstanbul: İklim Yayınları.
- Dursun, D. (1999) *Demokratikleşemeyen Türkiye*. İstanbul: İşaret Yayınları.
- Dursun, D. (2005). Türk Demokrasisinde Kurumsallaşma Sorunu ve Krizleri Çözme Yöntemi Olarak Askeri Darbeler. *Muhafazakar Düşünce*, 1(3), 175-196.
- Dursun, D., & Yurttaş, F. (2006). Türkiye’de Demokrasiye Geçişlerde Askerin Elde Ettiği Çıkış Garantisi Olarak Milli Güvenlik Kurulu. *Muhafazakar Düşünce*, 3(9-10), 223- 246.

- Erdem, F. H. (1999). Liberal-Demokratik Kuram Bağlamında Sivil-Asker İlişkileri. *Yeni Türkiye*, 5(25), 145-165.
- Erdem, F. H. (2005). Türkiye'nin AB'ye Tam Üyelik Sürecinde Sivil-Asker İlişkilerinin Genel Görünümü. (A. Küçük, ve diğerleri Der.). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat*, 751-774.
- Erdoğan, M. (1997). Silahlı Kuvvetler, Darbe ve Demokrasi. *Yeni Türkiye*, 3(17), 273-289.
- Erdoğan, M. (2005). Sivil Toplum: Bir Kavramın Anatomisi, (S. Bakan, A. Küçük ve A. Karadağ, Ed.). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Erdoğan, M. (2005a). Anayasal Demokrasi. Ankara: Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Erdoğan, M. (2005b) Türkiye'de Asker ve Siyaset. (A. Küçük, ve diğerleri Der.). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye'de Siyasal Hayat*. Bursa: Aktüel Yayınları.
- Erözden, O. (2004). Sivil Toplumun Karanlık Yüzü: Demokrasiye Geçiş Sürecinde Sivil Toplumun Farklı Görünümleri, Hırvatistan Örneği. *Sivil Toplum*, 2 (5), 61-68.
- Giritli, İ., & Sarmaşık, J. (2001). *Anayasa Hukuku*. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Gölcü, A. (2015). *Türkiye'de Demokrasi Kültürü ve Medya*. İstanbul: Literatürk Academia.
- Gönenç, A. (2001). *Sivil Toplum Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*. Elektronik kitap (Altkitap, www.altkitap.com).
- Göze, A. (1995). *Siyasal Düşünceler ve Yönetimler*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Gözler, K. (2006). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Bursa: Ekin Kitabevi Yayınları.

Göztepe, E. (2009). *Yurttaşlığın Kamusal ve Ulusüstü Boyutu : Avrupa Yurttaşlığı ve Göçmen Forumu Örnekleri*, 236-238. <http://dergiler.ankara.edu.tr>, 10.03.2009. adresinden alındı

Gözübüyük, A.Ş. (2003). *Anayasa Hukuku*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Gülalp, H. (2002). *Sivil Toplum: Kavramsal Bir Değerlendirme*. İstanbul:Yapı Kredi Yayınları.

Gümüş, K. (2009). Araştırma: STK'lar İktidardan Bağımsız Olurlar. *Sivil Toplum*, 3 (10), 136-141.

Güngör, N. (2010). Basın Özgürlüğü Açısından Kurumsallaşma Çabaları: Serbesti ve Kısıtlamalar. (N. Güngör, Ed.), *Cumhuriyet Döneminde İletişim*. Ankara: Siyasal Kitabevi, 110-128.

Heper, M. (1998). Türkiye'de Devlet, Demokrasi Geleneği ve Silahlı Kuvvetler. (D. Dursun, H. Al, Der.), *Türkiye'de Yönetim Geleneği*. İstanbul: İlke Yayıncılık.

Heper, M. (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. (N. Soyarık, Çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Hira, İ. (2009). *Türkiye'de Sosyo-Politik Sistem ve Sivil Toplum Arayışları*. <http://www.sosyoloji.sakarya.edu.tr/turkiyedesosyopolitiksystemvesiviltoplum.pdf> adresinden alındı

Hürriyet Gazetesi 16 Temmuz 2017- 10 Ağustos 2017

İba, Ş. (2008). *Anayasa Hukuku ve Siyasal Kurumlar*. Ankara:Turhan Kitabevi.

İnuğur, N. (1993). *Basın ve Yayın Tarihi*. İstanbul: Der Yayınları.

İrvan, S. (1996). Medya ve Demokrasi. *Yeni Türkiye*, 2 (12), 730-735.

İzol, R. (2002). Türkiye’de Ordu’nun Siyasi Varlık Sebepleri. *Mülkiye*, 25(235), 193-215.

Kalaycıoğlu, E. & Sarıbay A. Y. (1994). *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde*. İstanbul:Der Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (1998). *Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Karşılaştırmalı Siyasal Katılma, Siyasal Eylemlerin Kökenleri Üzerine Bir İnceleme*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilimler Fakültesi Yayınları.

Kapani, M. (2016). *Politika Bilimine Giriş*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Keane, J. (1999) *Medya ve Demokrasi*. (H. Şahin, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Keyman, E. (2009). *Avrupa’da ve Türkiye’de Sivil Toplum*. www.stgm.org.tr/egitim/docs/Avrupadaveturkiyedesiviltoplum%20%20f%20keyman.doc. adresinden alındı

Kılıçbay, M. A. (1994). Atatürkçülük ya da Türk Aydınlanması. (E. Kalaycıoğlu, A. Y. Sarıbay, Der.). *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde*. İstanbul: Der Yayınları.

Kocaoğlu, A. M. (1997). Demokrasilerde Askeri Lider ve Komutanlık Yetkilerini Anayasa ve Yasalar Belirler. *Yeni Türkiye*, 3(17).

Kohn, R. H. (2000). Demokrasiler Orduyu Nasıl Denetler?. (Y.Tekin ve S. Çiftçi, Çev.). *Türkiye Günlüğü*, 59, 9-18.

Köker, E. (1998). *Politikanın İletişimi İletişimin Politikası*. Ankara: Vadi Yayınları.

Küçük Kurt, M. (1988). *Uluslararası Turizm ve Türkiye’yi Tanıtma stratejisi*. İzmir: Akevler Akdeniz Bilimsel Araştırma Merkezi Yayını.

Lehimler, H. M. (2017) Taksim Meydanı Demokrasi Nöbetleri Alan Araştırması - 2016. İstanbul: Beyoğlu Belediyesi.

- Lehimler, H. M. (2017) Taksim Meydanı Anı Defterleri Değerler Araştırması - 2016. İstanbul: Beyoğlu Belediyesi.
- Lijphart, A. (1986). *Çağdaş Demokrasiler*. (E. Özbudun, Çev.). Ankara: Türk Demokrasi Vakfı ve Siyasi İlimler Derneği Ortak Yayını.
- Mardin, Ş.(1990). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. (M.Türköne , T. Önder, Der.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Mardin, Ş. (1994). Türk Siyasetini Açıklayabilecek Bir Anahtar Merkez-Çevre İlişkileri. (Ş. Gönen, Ersin Kalaycıoğlu, Çev.; A. Y. Sarıbay, Der.), *Türkiye’de Siyaset: Süreklilik ve Değişim içinde*. İstanbul: Der Yayınları.
- Mardin, Ş.(2008). *Türkiye’de Toplum ve Siyaset*. (M.Türköne , T. Önder, Der.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- McNair, B. (2009). Journalism and Democracy. (K. W. Jorgensen, T. Hanitzsch, Ed.). *The Handbook of Journalism Studies*. New York: Routledge, 237-250.
- Mill, J.S. (2001). *Özgürlük Üstüne*. (C. Aktaş, Çev.). Ankara: Liberte Yayınları.
- Mouffe, C. (1992). *Dimensions of Radical Democracy*. London: Verso.
- Mouffe, C. (2000). *The Democratic Paradox*. London: Verso.
- Nerone, J. (2003). Approaches to Media History. (A. N. Valdivia, Ed.). *A Companion To Media Studies*. Oxford: Blackwell Publishing, 93-114.
- Özbudun, E. (1999). *Türkiye’de Sivil Toplum ve Demokratik Konsolidasyon*, (E. Özdalga, S. Persson, Çev). İstanbul: Sivil Toplum, Demokrasi ve İslam Dünyası, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Özer, M. (2008). Günümüz İtibariyle Sivil Toplum Kuruluşlarının İktisadi Ve Sosyal Fonksiyonları. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(26), 86-97.

Özgen, M. (1998). Basın Özgürlüğü Kavramı. *İletişim Fakültesi Dergisi*, (7), 53-58.

Özgür, A. F. (2004). *Tek Parti İdeolojisiyle Demokrasi*. Ankara: Liberte Yayınları.

Scannell ,P. (2002). History, Media and Communication. (K. B. Jensen, Ed.). A *Handbook of Media and Communication Research*. London: Routledge, 191-207.

Schultz, J. (1998). *Reviving The Fourth estate*. London: Cambridge University Press.

Sitembölükbaşı, Ş. (2005). Liberal Demokrasinin Çıkmazlarına Çözüm Olarak Müzakereci Demokrasi. *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi*, (10), 139-144.

Star Gazetesi 16 Temmuz 2017- 12 Ağustos 2017

Talu, U. (1996). Steril Gazeteci, Pastörize Haber, Diyet Gazete, Basın Özgürlüğü Ne Kadar Mümkün... *Yeni Türkiye*, 2 (11), 282-292.

Toker, M. (1991). *Demokrasimizin İsmet Paşa'lı Yılları 1944-1973; Yarı Silahlı Yarı Külahlı Bir Ara Rejim 1960-1961*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Tokgöz, O. (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.

Toros, E. (2007). Understanding the Role of Civil Society as an Agent for Democratic Consolidation. *The Turkish Case, Turkish Studies*, 8(3), 395-415.

Tosun, E. (2005a) Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması için bir Analiz Aracı Olabilir mi?, (L. Sunar, Ed.) *Sivil Toplum ve Demokrasi*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Tosun, G. (2001). Türkiye’de Devlet- Sivi toplum İlişkisi Bağlamında Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engellere İlişkin Kuramsal ve Pratik Bir Yaklaşım. *Ege Akademik Bakış*, 1(1).

Tuncel, G. (2005). Türkiye’de Bürokrasi ve Siyaset. (A. Küçük ve diğerleri Der.). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. Bursa: Aktüel Yayınları.

- Tuncel, G. (2005). Türkiye’de Sivil Toplum Kuruluşlarının Tarihsel Gelişimi, (Editörler:Selahaddin Bakan, Adnan Küçük ve Ahmet Karadağ). *21. Yüzyılın Eşiğinde Türkiye’de Siyasal Hayat*. İstanbul: Aktüel Yayınları.
- Tunç, H.(1999). *Anayasa Hukukuna Giriş*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Tunç, H. (2008). Demokrasi Türleri ve Müzakereci Demokrasi Kavramı. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 12(1-2).
- Turan, İ. (1986). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. İstanbul: Der Yayınları.
- Volmert, K. (2006). The Mass Media and Dynamics of Political Communication. (Edit. Katrin Volmert). *Mass Media and Political Communication in New Democracies*. New York: Routledge, 1-17.
- Yıldırım, E. (2005). Apolitik Politikaların İnşacıları Olarak Sivil Toplum. *Sivil Toplum*, 3 (10), 61-72.
- Yıldız, Ö. (2004). Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk. *Sivil Toplum*, 2 (5), 53-92.

ÖZGEÇMİŞ

Güneysu, Rize’de doğmuştur. İstanbul Teknik Üniversitesi, Elektrik Mühendisliği bölümünü bitirmiştir. Nişantaşı Üniversitesi Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler bölümünde Tezli Yüksek Lisansa başlamıştır. Mühendis – Yönetici olarak kendi işinde çalışmaktadır. 2014 yılında Beyoğlu Belediyesi Meclis Üyesi seçilmiştir. Evli olup, iki çocuk babasıdır.

